

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
KŪNO KULTŪROS IR SPORTO EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Ieva Krivickaitė

Kūno kultūros ir sporto edukologijos (specializacija – *sporto vadyba*) magistrantūros studijų
programos studentė

**IMTYNININKŲ IR KARATĖ SPORTININKŲ VERTYBINIŲ
ORIENTACIJŲ PROJEKTAVIMAS: SPORTO KLUBO
EDUKACINĖS APLINKOS KONTEKSTAS**

Magistro darbas

Darbo vadovė
doc. dr. Laimutė Bobrova

Šiauliai, 2014

Darbas originalus..... Ieva Krivickaitė

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ APIBŪDINIMAS	5
ĮVADAS	7
1. SPORTININKŲ VERTYBINIŲ ORIENTACIJŲ PROJEKTAVIMO TEORINĖS TYRIMŲ PRIELAIDOS	11
1.1. Vertybių samprata, klasifikacija.....	11
1.2. Vertybinių orientacijų formavimosi veiksniai.....	13
1.3. Sportas kaip daugiastuktūrinė sistema.....	16
1.4. Sporto dorovinės vertybės ir edukacinės galimybės jas formuoti.....	19
1.5. Karatė ir imtynių sporto vertybiniai aspektai.....	21
1.6. Sportininkų vertybinių orientacijų raiškos konstruktas.....	22
2. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODIKA	25
2.1. Tyrimo metodologija.....	25
2.2. Tyrimo metodai.....	Error!
Bookmark not defined.	
2.3. Tyrimo organizavimas ir imtis.....	26
3. IMTINIŲ IR KARATĖ SPORTININKŲ VERTYBIŲ ORIENTACIJŲ RAIŠKOS YPATUMAI IR PROJEKTAVIMO GALIMYBĖS : TYRIMO REZULTATAI, JŲ ANALIZĖ IR APTARIMAS	28
3.1. Sporto šakos pasirinkimo motyvų raiška.....	28
3.2. Imtynininkų ir karatė sportininkų vertybinių orientacijų ypatumai: lyginamoji analizė.....	31
3.3. Subjektyvus idealaus sportininko vaizdinys: nuomonių raiškos analizė	40
3.4. Sportininkų vertybinių orientacijų projektavimo teorinis - hipotetinis modelis.....	43
DISKUSIJA	45
IŠVADOS	47
REKOMENDACIJOS	49
LITERATŪRA	50
PRIEDAI	44

SANTRAUKA

IMTYNININKŲ IR KARATĖ SPORTININKŲ VERTYBINIŲ ORIENTACIJŲ PROJEKTAVIMAS: SPORTO KLUBO EDUKACINĖS APLINKOS KONTEKSTAS

Magistro darbas

Kiekvienas asmuo turi savo vidinę prigimtį, kuri yra suformuota patyrimo, nesąmoningų minčių ir jausmų, bet nėra šitų jėgų valdoma. Vienas iš svarbiausių dalykų žmogaus gyvenime yra atskleisti savo vertybes ir vadovaujantis jomis. Nuo to didele dalimi priklauso, kokia susiformuos asmenybė, kaip ji elgsis ir sieks savo gyvenimo tikslų (Kuzmickas, 2001).

Sportas sudėtingas reiškinys, per jį ugdomos vertybės ir formuojasi vertybinės orientacijos. Teorinės įžvalgos leidžia teigti, kad nepakanka mokslinių tyrimų, analizuojančių imtynių ir karatė sporto įtaką sportuojančiųjų vertybinėms orientacijoms, sporto klubų edukacinės aplinkos poveikį asmenybės ugdymui. Dvikovės sporto šakų funkcija – perteikti sportininkams ne tik žinių, bet ir orientuoti juos į dvasines vertybes, per kurias ugdytiniai atras gamtos, žmogaus elgesio grožį, kūrybinio aktyvumo prasmę.

Tyrimo objektas – sportininkų vertybinių orientacijų projektavimas.

Tyrimo tikslas – teoriškai pagrįsti ir empiriškai ištirti dvikovės sporto šakų įtaką imtynių ir karatė sportininkų vertybinėms orientacijoms, pagrindžiant jų raiškos ypatumus.

Tyrimo metodai: teoriniai – mokslinės literatūros, internetinių šaltinių turinio analizės interpretavimas ir apibendrinimas; empiriniai – anketinė apklausa, imtynininkų ir karatė sportininkų vertybinių orientacijų raiškos ypatumų lyginamoji analizė.

Gauti tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad imtynininkai labiau linkę į karjeros siekimą, o karatė atstovai sportą vertina kaip gyvenimo būdą, o ne maksimalių sportinių rezultatų siekimą. Karatė sportas kryptingai orientuoja į žmogaus vidinių galių ir vertybinių orientacijų ugdymą.

SUMMARY

THE PROJECTION OF VALUE ORIENTATIONS OF WRESTLER AND KARATE ATHLETES: THE CONTEXT OF EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN SPORTS CLUB

Master's thesis

Every person has its own inner nature, which is formed by experience, no good ideas and feelings, but is not controlled by them. One of the main things in a human life is to reveal and be guided by them. The personality depends on this, as it shows how the personality is acting and achieving its life goals (Kuzmickas, 2001).

Sport is a complicated phenomenon, which educates values and forms value orientation. Theoretical insights suggest, that there are not enough scientific researches analysing wrestling and karate sport influence on the value orientation of athletes, the educational environment effect of sports clubs on education of the personality. The function of dual sports is to convey the athletes not only knowledge, but also orientate them to spiritual values, which will help them to find the beauty of nature and human behavior, the meaning of creative activity.

Research object is the projection of value orientation for athletes.

The aim of the research is to theoretically justify and empirically analyse the effect of dual sports on the value orientations of wrestlers and karate athletes by justifying their expression peculiarities.

The methods of the research – theoretical: interpretation and summary of the content analysis of scientific literature, internet sources; empirical: questionnaire survey, comparative analysis of expression characteristics of the value orientations on wrestlers and karate athletes.

The results show that the wrestlers tend to reach for career, while karate athletes value the sport as a lifestyle and not a pursuit of maximum sport performance. Karate sport mindedly focuses on human inner powers and education of value orientations.

PAGRINDINIŲ SAŲVOKŲ APIBŪDINIMAS

Asmenybė – žmogaus vidinių bruožų visuma, lemianti jo veiklą ir elgesį, savarankiškumą ir atsakingumą (Stonkus, 1996).

Imtynės – dvikovos rungtis Olimpijos žaidynėse (nuo 708 m. pr. Kr.). Imtynės egzistavo dar iki jų. Antikoje imtynininkai buvo skirstomi pagal amžių (ne į svorio kategorijas), imties laikas nebuvo ribojamas. Buvo 2 imtynių rūšys: stovint – laimėdavo imtynininkas, 3 kartus parvertęs varžovą ant žemės, ir imtynės, iki varžovas prisipažindavo pralaimėjęs (Stonkus, 1996).

Karatė – rytų dvikova – japonų savigynos be ginklo sistema, atsiradusi XVIIa. Ėmimasis kontratakos smūgiais rankomis (plaštakos briauna, pirštų sąnariais, krumpliais, alkūnėmis) ir kojomis (kulnais, pirštų sąnariais, keliais) į pažeidžiamiausias žmogaus kūno vietas, jų nepaliečiant (nekontaktinis karatė – *vuko* stilius) arba nesmarkiai paliečiant (kontaktinis karatė – kiokušin stilius). Šiuolaikinė karatė sistema sukurta XXa. pradžioje iš atrinktų ir sumodernintų *džiudžitsu* (samurajų savigynos sistemos) būdų (Stonkus, 1996).

Sportas – nuoseklus ir nuolatinis fizinių ir dvasinių žmogaus galių plėtojimas varžymosi, lenktyniavimo būdu (greičiau, toliai, aukščiau, gražiau, geriau, kilniau) ir taip išugdytų jėgų bei gebėjimų rodymas individualiose ar komandinėse varžybose. Sportas apima sistemingą mokymąsi, lavinimąsi ir varžymąsi (Stonkus, 1996).

Treneris – kvalifikuotas sporto pedagogas, kurios nors sporto šakos specialistas, turintis teisę rengti ir rengiantis sportininkus arba komandą varžyboms. Treneris moko, auklėja ir treniruoja sportininkus, vadovauja jiems per pratybas ir varžybas. Lietuvos treneriai yra kelių kvalifikacinių kategorijų: sporto, Lietuvos sporto, nacionalinis, Lietuvos nusipelnęs treneris. Trenerio kategorijas teikia Vyriausioji, miesto arba rajono sporto trenerių kategorijų teikimo komisija (Stonkus, 1996).

Treniruotė – valdomas pedagoginis vyksmas – ilgalaikis ir sistemingas, specializuotas ir kryptingas sportininko asmenybės bei jo fizinių, techninių, taktinių, intelektinių savybių ir gebėjimų tobulinimaspirmiausia fiziniais pratimais. Treniruotės tikslas – siekti kuo geresnių pasirinktos sporto šakos arba rungties rezultatų, tausojant sportininko sveikatą ir laiduojant harmoningą asmenybės ugdymąsi. Treniruotė yra sudėtinga dinamiška sistema, kurioje valdančiojo vaidmenį atlieka pedagogas treneris, valdomojo – sportininkas, komanda. Treniruotė – sportinio rengimo sudedamoji dalis (Stonkus, 1996).

Varžybos – neantagonistinis, dorovinių visuomenės taisyklių reglamentuojamas varžymasis, žmonių realių tarpusavio santykių visuomenėje – kovos, pergalės, pralaimėjimų, tarpusavio

paramos, nuolatinių tobulėjimo, geriausių rezultatų pasirinktoje veikloje siekimo, kūrybinių ir prestižinių tikslų patenkinimo – tam tikras modelis (Stonkus, 1996).

Vertybė – asmenybės veiklos ir elgesio motyvas, susijęs su objektais, labiausiai atitinkančiais materialinius, kultūrinius arba dvasinius asmenybės poreikius (Stonkus, 1996).

Edukacinė aplinka – tai dinamiška mokymo ir mokymosi erdvė, sukurta ir veikiama edukatoriaus bei sąlygota edukacinio tikslo, jį atitinkančio turinio bei jo įsisavinimą paremiančių metodų . (Jucevičienė, 2001).

IVADAS

Temos aktualumas ir problema. Kiekvienas asmuo turi savo vidinę prigimtį, kuri yra suformuota patyrimo, nesąmoningų minčių ir jausmų, bet nėra šitų jėgų valdoma. Vienas iš svarbiausių dalykų žmogaus gyvenime yra atskleisti savo vertybes ir vadovaujantis jomis. Nuo to labai priklauso, kokia susiformuos asmenybė, kaip ji elgsis ir ko sieks (Kuzmickas, 2001).

Sportas – socialinis reiškinys, nuoseklus ir nuolatinis fizinių ir dvasinių žmogaus galių plėtojimas varžybose, lenktyniavimo būdu ir taip išugdytų, gebėjimų rodymas individualiose ir komandinėse varžybose (Karoblis, 2005). Dvikovės sporto šakų funkcija – perteikti mokiniams ne tik žinių, orientuoti ugdytinius į intelektą, mąstymą, gebėjimus įvairumą, bet ir į dvasines vertybes, per kurias ugdytiniai atras gamtos, žmogaus elgesio grožį, atras kūrybinio aktyvumo prasmę. Šiuolaikinės globalizacijos mastas, greitis ir raiškos pobūdis vis daugiau įpareigoja rūpintis vertybių ugdymu. Vertybės apima įsitikinimus, veiklą, nuomones, moralines normas, savireguliaciją, tradicijas, vaizduotę ir visuomeninę nuomonę ir kita.

V. Aramavičiūtė (1998), remdamasi M. Scheler, vertybes suskirsto nuo žemiausių iki aukščiausių taip: jausmai ir malonumai; gyvybinės ir gyvenimo; dvasinės; šventybių ir šventumo.

Sporto treneriui iš vertybių sistemos reikia išskirti tą, ką jis laiko jam svarbiausia. L. Jovaiša (2002) vertybių rūšių nustatymo kriterijumi pripažįsta įvairias gyvenimo sritis ir pagal jas išskiria prigimties, egzistencijos, ekonomines, socialines, kultūrinės, psichines ir dvasines vertybes.

V. Aramavičiūtė (1998) vertybes klasifikavo pagal rangą. Vertybių skalėje ant pačios žemiausios atsidūrė jausmai ir malonumai, ant aukštesnės - dvasinės ir ant aukščiausios šventybių ir šventumo vertybės.

Vertybių sistemos centras yra ir buvo žmogus, nes be jo negali egzistuoti vertybės. Vertybės išreiškiamos individo ir pasaulio santykiu, ir tai patvirtina istorijos raida. Tokios vertybės kaip žmogus, gyvenimas, sveikata, išsilavinimas, meilė, dora, grožis ir darbas yra universalios. Jos labiausiai atspindi žmonių poreikius ir taip vienija žmoniją, įkūnija moralę ir svarbiausius demokratijos principus - laisvę, tiesą, teisingumą ir pareigą.

Kiekvienas žmogus yra skirtingas, turintis tik sau būdingų ypatumų, vertybių, savitą charakterį, gebėjimus, patirtį ir kitus savitumus, kuriuos sporto treniruotėse turėtų padėti atskleisti treneris. Treneriui privalu sportininkui padėti suprasti, kas jis yra, padėti pažinti save,

atskleisti savo, kaip sportininko trūkumus ir privalumus. Tačiau visada reikia kreipti dėmesį į sportininko privalumus, o ne trūkumus. Treneris turi ugdytis pasitikėjimą savimi, kuris labai padeda ne tik sporte, bet ir gyvenime. Dvikovės sporto šakų trenerio darbo pobūdis, bei specifika panaši į kūno kultūros mokytojo, o ypač ryškiai tai pastebima, kai dirbama su vaikais. Treneris dirba, kaip ir kūno kultūros mokytojas, suteikdamas papildomos informacijos apie tam tikrą sporto šaką, šiuo atveju apie karatė sportą ar imtynes.

Pats svarbiausias bei reikšmingiausias trenerio darbo aspektas yra: vaiko kaip asmenybės atskleidimas ir vertybių kaupimas, kuris ugdomas per sporto pratybas, varžybas.

Tyrimo problema. Sportas yra sudėtingas reiškinys, per jį ugdomos vertybės ir formuojasi vertybinės orientacijos. Apie vertybines orientacijas dvikovės sporto šakose, mažai aptinkama straipsnių ar kitų literatūros šaltinių, mažai diskutuojama, kokios vertybės ugdomos minėtose sporto šakose. Nepakanka mokslinių tyrimų, analizuojančių imtynių ir karatė sporto įtaką sportuojančiųjų vertybinėms orientacijoms, sporto klubų edukacinės aplinkos poveikį vertybinių orientacijų projektavimui.

Tyrimo objektas – sportininkų vertybinių orientacijų projektavimas.

Tyrimo hipotezė: imtynių ir karatė sporto treniruočių edukacinė aplinka tiesiogiai įtakoja sportininkų vertybių ir vertybinių orientacijų projektavimą ir veikia jų elgesį.

Tyrimo tikslas – teoriškai pagrįsti ir empiriškai ištirti dvikovės sporto šakų įtaką imtynininkų ir karatė sportininkų vertybinėms orientacijoms, pagrindžiant edukacinės aplinkos reikšmingumą jų projektavimui.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teorinių įžvalgų pagrindu išanalizuoti ir apibendrinti vertybinių orientacijų sampratą ir raiškos ypatumus sporte.
2. Ištirti imtynininkų ir karatė sportininkų vertybines orientacijas, įvertinti šių dimensijų ypatumus ir atlikti lyginamąją analizę
3. Išryškinti dvikovės sporto šakų įtaką sportininkų vertybinėms orientacijoms, akcentuojant edukacinės aplinkos reikšmę.
4. Sudaryti teorinį - hipotetinį sportininkų vertybinių orientacijų projektavimo modelį.

Tyrimo metodai:

1. *Teoriniai:* mokslinės literatūros, internetinių šaltinių turinio analizės interpretavimas ir apibendrinimas.
2. *Empiriniai:* anketinė apklausa, imtynininkų ir karatė sportininkų vertybinių orientacijų raiškos ypatumų lyginamoji analizė.

3. Statistinė tyrimo duomenų analizė.

Tyrimo metodologija.

Tyrimo metodologinį pagrindą sudaro šios teorijos:

1. *Dispozicinė asmenybės teorija* (Allport, 1963). Pagal G. Allport, asmenybė – tai vidinė, dinaminė (nuolat auganti ir besikeičianti) individo psichofizinių sistemų organizacija, lemianti jo unikalų elgesį ir mąstymą.
2. *Vidinės darnos teorija* (Antonovsky, 1987). A. Antonovsky šią teoriją apibūdino kaip globalią žmogaus gyvenimo orientaciją, pasireiškiančią vidiniu asmenybės stabilumu, pozityviais santykiais su aplinkiniu pasauliu ir pačiu savimi, kas yra itin svarbu projektuojant sportininkų vertybines orientacijas.

Tyrimo imtis ir organizavimas:

Tyrimo etapai:

Pirmas etapas: analizuota sporto teorija, vertybių ir vertybinių orientacijų samprata, kvalifikacija, raiškos ypatumai, pasitelkiant į pagalbą filosofijos, sociologijos, psichologijos ir edukologijos mokslų darbus.

Antras etapas: vykdyta anketinė apklausa, apdoroti tyrimo rezultatai ir atlikta pirminė gautų tyrimo rezultatų interpretacija.

Trečias etapas: atlikta kiekybinio tyrimo rezultatų interpretacija, atskleisti vertybių orientacijų raiškos ypatumai šiuolaikiniame imtynininkų ir karatė sportininkų ugdyme, sudarytas vertybinių orientacijų projektavimo teorinis-hipotetinis modelis.

Teorinis ir praktinis tyrimo reikšmingumas.

Teorinį tyrimo reikšmingumą pirmiausia lemia vertybinių orientacijų daugiadalykiškumo ir daugiaprasmiškumo pagrindimas, plėtojamas integruotu sociologijos, filosofijos, socialinės psichologijos ir edukologijos mokslų sąveikos lygmeniu. Pateiktos bendros mokslinės tyrimo įžvalgos, grindžiamos konceptuali šio darbo autorės požiūriu į analizuojamą problemą, išskirti tiriamo reiškinių probleminiai aspektai.

Empirinių tyrimų rezultatų pagrindu sudarytas imtynininkų ir karatė sportininkų vertybinių orientacijų projektavimo teorinis - hipotetinis modelis, kuris gali būti taikomas sportininkų rengime. Sportininkų vertybinių orientacijų projektavimas edukacinės aplinkos kontekste leis sporto treneriams, komandų vadovams efektyviau spręsti sportininkų rengimo uždavinius,

atkreipiant dėmesį į edukacinės aplinkos svarbą. Tyrimo rezultatai papildo esamas mokslines žinias apie dvikovės sporto šakų sportininkų vertybinių orientacijų esmę, jų projektavimo galimybes, nurodo tolimesnių tyrimų perspektyvą.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, 2 dalys, diskusija, išvados, literatūros sąrašas ir priedai. Tyrimo rezultatai iliustruojami 20 paveiksluose.

1. SPORTININKŲ VERTYBINIŲ ORIENTACIJŲ PROJEKTAVIMO TEORINĖS TYRIMŲ PRIELAIDOS

1.1. Vertybių samprata, klasifikacija

Vertybės – tai gyvas ir neišsenkantis determinacijų šaltinis, padedantis išskirti tai, kas gali būti artima, gimininga ar reikšminga asmenybės būčiai (Munje, 1996).

Literatūroje vertybės sąvoka naudojama kaip pati bendriausia sąvoka žmogaus motyvacijos dispozicijoms – norams, troškimams, siekiams ir interesams apibūdinti. Jos nustato elgesio kryptį ne kaip kažkoks konkretus planas, o kaip jėgos, traukiančios ar stumiančios nuo konkretaus veiksmo (Vasiliauskas, 1992).

Sociologijoje vertybės traktuojamos kaip vertybinis-norminis sociologinio reguliavimo mechanizmo sąveikos elementas. Vadinasi, šiame mechanizme vertybės suvokiamos kaip tikslas, kuris turi būti įgyvendintas socialinių sąveikų metu. Šiuo požiūriu vertybės įgauna tam tikrą „energijos masę“, veikiančią žmogaus elgesį ir sukeliančią interesų, poreikių ir nuostatų sąveiką su įvairiais aplinkos veiksniais (Urmonienė, 2003).

Kaip teigia R. Harrison (1995) ir R. Hepburn (1995), vertybės – tai realiai egzistuojančių reiškinių savybės, o ne reiškiniai, suformuoti pagal subjektų emocijas ar valią. Vertybėms būdinga kognityvioji prasmė, todėl subjektai gali tas vertingas reiškinių savybes pažinti, pastebėti.

Vertybės padeda individui orientuotis aplinkoje ir turi daug reikšmės, priimant sprendimus. Tokios vertybės, kaip žmogaus gyvensena, sveikata, religija, meilė, išsilavinimas, dora, darbas, grožis yra visuotinai pripažintos, universalios. Jos labiausiai atspindi žmonių poreikius, suvienija, įkūnija moralę ir tokius svarbius demokratijos principus kaip laisvė, tiesa, teisingumas, teisė ir pareiga. Tuo pačiu padeda geriau orientuotis ir rinkos santykių erdvėje (Pruskus, 2005).

Vertybės, sudarydamos žmogaus santykį su būtimi, padeda jam adaptuotis aplinkoje, ir atsirinkti svarbiausius socialinio, kultūrinio, ekonominio, gyvenimo aspektus, kurie jam tampa reikšmingiausi jo gyvenime (Vasiliauskas, 2005). Pagal A. Maslow (1997), būties vertybės yra svarbiausios, tad galima pagrįstai teigti, kad žmogaus gyvenime reikia mokėti vertinti supančią aplinką, o kartu turėti dvasinį potencialą, kuriuo sekdamas jis gali tobulėti kaip asmenybė.

Kaip teigia B. Bitinas (2004), vertybes galima suprasti trimis aspektais. Pirmiausia, vertybė yra tai, ką žmogus suvokia kaip socialinį reikšmingumą ir tikrovę, įžvelgiant egzistencinę šių reikšmių kokybę. Kitaip tariant, vertybė yra tai, ką individai vertina ir laiko svarbiu; bendrąją prasme vertybės skirstomos į dvasines ir materialines vertybes, bei kūrimo ir vartojimo.

Pagal B. Kuzmicką (2001) vertybes galima skirstyti į pagrindines ir nepagrindines, žemesnes ir aukštesnes, įsivaizduojamas ar tikrąsias. Pagrindinės vertybės yra dorovinės, estetiškos, gyvenimo, politinės, religinės ir pažintinės vertybės. Todėl vertybių sistema yra nevienareikšmė ir sudėtinga, nes dažniausiai yra susijusi su išorės pasauliu ir įvairiomis individui svarbiomis religijomis, kultūros, ekonomikos, politikos temomis bei poreikiu išorinį pasaulį padaryti sau artimą ir patrauklų. Taigi vertybėse glūdi žmogaus sąmonė, jos nurodo, kas yra reikšminga kultūroje, politikoje, socialinėje aplinkoje. Nemažai vertybių yra bendros visiems individams, bet svarbios jos tampa tada, kai yra sujungiamos į bendrą sistemą. Tokią sistemą dažniausiai apibūdina aukščiausioji vertybė. Remiantis B. Bitinu (1995), pagal aukščiausiąją vertybę, skirstomos tokios vertybės:

1. Auklėjimas, kuris dažniausiai vertinamas dvasinėmis vertybėmis. Šios vertybės reikšmingos kiekvienam žmogui, nes per jas pasiekama aukščiausioji vertybė ir randama tikroji gyvenimo prasmė.
2. Auklėjimas, kuris grindžiamas per kitus asmenis ar jų grupes. Čia aukščiausioji vertybė yra žmogus. Auklėjimo pagrindinis tikslas yra asmenybės teigiamas požiūris į kiekvieną žmogų, dideles ar mažas žmonių grupes, žmonių veikla.
3. Auklėjimas, kuris grindžiamas sielos vertybėmis. Juo siekiama išaukštinti žmogaus individualybę visų vertybių sistemoje. Apibendrinant galima teigti, jog kiekvienai vertybių sistemai yra būdingi ne tik bendri bruožai, bet ir individualūs. Visų vertybių centras buvo, yra ir bus pats žmogus.

B. Bitinas (2004) vertybių sistemoje pagal aukščiausią vertybę įžvelgia šias auklėjimo paradigmas:

- auklėjimą, grindžiamą transcendentinėmis vertybėmis;
- auklėjimą, grindžiamą sociocentrinėmis vertybėmis;
- auklėjimą, grindžiamą antropocentrinėmis vertybėmis (Bitinas, 2004).

M. Arvista (1976) visas su sportu susijusias vertybes skiria į dvi grupes: pirmajai priskiria vertybes, susijusias su funkcinio sporto turiniu – tai pati veikla su emocionalumu; antrąją grupę sudaro vertybės, pasiekiamos sportuojant. Prie jų priskiriamas bendravimas, grožis, sveikata,

kūno sudėjimas, materialinės vertybės, žinios, socialinis pripažinimas, saviaktualizacija, valios jėga ir drąsa, pareigos jausmas ir naudingumas kitiems.

Vokiečių pedagogas D. Kruzas (Kruz, 1979) skiria šešias sporto vertybių grupes: kūniškumas, fizinis parengtumas ir sveikata; emocijos ir įspūdžiai; estetika; iškrova, dramatismas ir nuotykių; aktyvumas, sąmoningumas; bendrumas, bendravimas ir bendradarbiavimas.

Išanalizavus įvairius teorijų ir autorių vertybių apibūdinimus, galima teigti, jog vertybių sąvoka yra sudėtinga, turinti daug reikšmių ir dažnai susijusi su pasauliu ir žmogui rūpimais ekonomikos, politikos, kultūros, religijos bei kitais klausimais. Jauno žmogaus vertybėse, dažnai atsispindi tai, kaip ir kuo jis gyvena, kaip jaučiasi, koks jo požiūris į vienus ar kitus dalykus, kurie glūdi sąmonėje. Todėl galime daryti išvadą, kad kiekvienam individui vertybės yra visa, kas jam reikšmingiausia ir svarbiausia tiek socialiniu, tiek psichologiniu, doros ir grožio bei elgesio požiūriu.

Kaip nurodoma psichologijos žodyne, vertybių sistema - tai hierarchiškai nustatyta sistema, kurioje asmuo sąmoningai ar nesąmoningai renkasi vieną vertybę ar idealą labiau nei kitą.

1.2. Vertybinių orientacijų formavimosi veiksniai

Vertybinės orientacijos – platus asmenybės vidinės struktūros darinys. Jos atspindi visuomenės, kuriai asmuo priklauso, kultūrą ir ideologiją, o orientacijos į dorovines vertybes, laikomos vienos svarbiausių integracinių asmenybės savybių (Ivanauskienė, 2001).

Vertybinė orientacija tartum programuoja visą žmogaus veiklą, lemia svarbiausią elgesio kryptį, vieną ar kitą poelgį ar net atskirą veiksmą, atspindi visuomenės, kuriai individas priklauso, ideologiją ir kultūrą (Psichologijos žodynas, 1993).

Kaip teigia A. Jacikevičius (1995), vertybės tampa vertybinėmis orientacijomis, kai atsiranda tų vertybių siekimas.

A. Čiužo ir V. Rutkevičienės (2003) manymu, vertybinės orientacijos – tai dorovinių, socialinių, estetinių nuostatų sistema, turinti svarbią reikšmę žmogaus gyvenime. Šios orientacijos lemia esmines žmogaus elgesio kryptis, poelgius. Autoriaus nuomone, nuo to, kaip įgyvendinami vertybiniai asmenybės siekiai, priklauso jos dvasinis sveikatingumas ir socialinis aktyvumas.

A. Goštautas (2003) teigia, kad vertybinė orientacija – žmogaus vaizdinys apie svarbiausius gyvenimo tikslus ir priemones jiems pasiekti. Tai vertinantis vaizdinys, nukreiptas į

vertybę, nes vertybės – tai objektai, reiškiniai, savybės, būsenos, o vertybinė orientacija – sąvoka, nurodanti asmens kryptingumą tų vertybių atžvilgiu.

Individo ar tam tikros visuomenės yra priimamos moralinės, socialinės, estetinės, ekonominės ir religinės idėjos. Vertybių sistemos turinyje išskiriami skirtingų matmenų prioritetai: teikiamas prioritetas demokratijai, o ne autokratijai, labiau vertinamas žmogaus dvasingumas nei jo materialinė gerovė, euristinis metodas labiau priimtas nei informacinis. Taigi vertybinis požiūris yra grindžiamas hierarchija, vertinimuose persipina teigiamo ir neigiamo, aukštesniojo ir žemesniojo skyrimo metmenys. Asmens ar bendruomenės vertybių sistema yra savita, ją apsprendžia individų poreikiai, interesai, troškimai, prioritetus atitinkantys sprendimai (Corsini, 2002).

Vertybės, sudarydamos žmogaus santykį su būtimi, padeda jam adaptuotis aplinkoje, ir atsirinkti svarbiausius socialinio, kultūrinio, ekonominio, gyvenimo aspektus, kurie jam tampa reikšmingiausi jo gyvenime (Vasiliauskas, 2005). Anot A. Maslow (1997), būties vertybės yra svarbiausios, tad galima pagrįstai teigti, kad žmogaus gyvenime reikia mokėti vertinti supančią aplinką, o kartu turėti dvasinį potencialą, kuriuo sekdamas jis gali tobulėti kaip asmenybė.

T. McLaughlinas (1997), sutikdamas su laisvo pasirinkimo galimybe, skiria visuomenines ir asmenines vertybes. Visuomeninėmis jis vadina tas vertybes, kurios dėl savo fundamentalumo ir neišvengiamumo laikomos privalomos visiems žmonėms, t.y. socialinė moralė, žodžio laisvė, teisingumas, asmeninė autonomija. Šios vertybės yra objektyvios, t.y. nuo individo valios nepriklauso. Asmeninės vertybės, priešingai nei visuomeninės, yra išeinančios už reikalavimų visiems visuomenės nariams ribų, jos yra dalis pasirinkimo galimybių, kurios padeda žmonėms kurti savo gyvenimą. Kitaip sakant – tai subjektyvios vertybės, kurios apima esminį požiūrį į žmogiškąjį gėrį ir tobulimą.

L. Jovaiša (1993) skiria objektyviasias ir subjektyviasias vertybes. Žmogus priima tas vertybes, kurios jo paties, kaip asmenybės manymu, yra visuomenėje priimtų vertybių struktūra. Kultūros, mokslo, meno, technologijos ir kitos vertybės sudaro mokymo ir auklėjimo turinį, atitinkantį konkrečios visuomenės poreikius. Subjektyvios vertybės – tai, ko žmogus ieško kaip prasmingiausio dalyko moksle, kultūroje, gyvenime, veikloje, santykiuose su kitais žmonėmis.

Šių dienų vertybės ateinančioms kartoms gali atrodyti keistos ir neturinčios vertės, tačiau gyventi be vertybių yra neįmanoma. Asmeninį ir visuomeninį vertybių svarbumą rodo individuali kiekvieno jauno žmogaus norma, sudaryta iš jo principų, poreikių, idealų. Vertybių ugdymas yra neatsiejama kiekvieno individo gyvenimo dalis, kuris skatina žmogų tobulėti, nes vertybės remiantis įvairiomis filosofijos teorijomis yra suvokiamos skirtingai: idealizmo teorija teigia, kad

vertybės yra pastovios, universalios, amžinos. Realizmo teorija teigia, kad vertybės - tai realiai nusakomos daiktų sąlybės. Emotyvizmo teorija vertybes įvardija kaip jausmų išraiškas.

Nominalizmo teorija vertybes pateikia, kaip subjektyvius reiškinius. Fenomenologiniu požiūriu, vertybės yra išliekančios, objektyvios. Egzistencializmo teorija vertybes laiko laisvai pasirenkamomis, o reliatyvizmo teorija vertybes nusako, kaip nepastovias ir kintančias (Aramavičiūtė, Martišauskienė, 2009).

G. Beržinskas (2004) teigia, kad vertybių tipologija (grupavimas pagal rūšis, požymius, lygmenis) nėra paprasta. Žinomas net vertybių mokslas „aksiologija“. Jis tiria vertybių prigimtį, vertinimo pagrindus, kriterijus. Ekonomistai elementariai vertybes skirsto į materialines ir psichines. Dar išskiriamos tokios vertybės: dvasinės ir kūrybos, instrumentinės, potyrio, tikybos, santykio ir kitos. Šiuo atveju yra kebliausia suprasti santykio vertybes. Santykio vertybę galima paaiškinti taip: jeigu žmogus mato daromą nedorybę, tai jo santykis – ar jis tą nedorybę toleruoja, ar grumiasi su ja visomis išgalėmis – bus tokia vertybė. Skirtingai vertybių paskirtį aiškina priešingos filosofinės reliatyvizmo minties mokyklos atstovai. Jie tvirtina, kad vertybės yra sąlygojamos kiekvieno individo poreikių, interesų, suvokimų ar troškimų.

Vertybės dažniausiai padeda žmogui ne tik orientuotis pasaulyje, bet ir pasirinkti tai, kas jame yra iš tikrųjų yra reikšminga. Todėl vykstant ugdymo procesui ir jo metu, labai svarbu padėti ugdytiniui įžvelgti tikrąsias vertybes (Aramavičiūtė, 2005).

Kaip teigia R. Vasiliauskas (2005): „Atsižvelgiant į vertybių patvarumą, atsparumą laikui, jų tęstinumą būtinumą, jaunajai kartai rekomenduotina tokia ideali vertybių sistema, kurios viršūnėje yra universalios, amžinosios vertybės“ (Vasiliauskas, 2005).

V. Aramavičiūtė (2005), šeima padeda orientuotis vertybių pasaulyje ir skatina jų laikytis. Šeima yra vienas iš reikšmingiausių gyvenimo bei ugdymo veiksmų veikiančių vaiko dvasinę, fizinę ir psichinę brandą. Tėvai iš kartos į kartą perduoda savo puoselėjamas dvasines vertybes vaikams kaip praeities ir ateities simbolį. Vaikas save tapatindamas su tėvais, perimdamas jų vaidmenis įgyja tas dorovingumo apraiškas, kurias vėliau tobulina ir ugdo mokykoje, o suaugę ir subrendę perduoda savo atžaloms.

Apie šeimą ir jos požiūrį į vertybes, jų puoselėjimą rašė D. Danilevičienė (2008), kuri teigė, kad šeimos stabilumo veiksniai yra dorovinės vertybės: pagarba, meilė, supratimas, tolerancija, žmogiškumas. Todėl asmenybės požiūrį į dorovę pirmiausia formuoja šeima, perteikdama savo atžalai vertybes, kuriomis gyvena pati ir kurios yra šeimos gyvenimo pagrindas.

Deja, šiandien vaikai retai šeimoje gauna svarbiausias vertybines orientacijas. Tradicines ir įprastas šeimos vertybes keičia modernios, šiuolaikiškos, todėl keičiasi ir pati šeimos samprata, kuri vis labiau tolsta nuo pagrindinių šeimos nuostatų ir vertybių. Švietimas ir kultūra nebetenka savo teikiamos reikšmės, kaip anksčiau. Tad pagrįstai galima teigti, kad jaunimas vis labiau atitrūksta, ne tik nuo dvasinių vertybių, bet ir nuo savo krašto etnokultūros, tradicijų, nes skirtingos kartos skirtingai supranta šeimos ir jos tradicijų, kultūros, religijos, vertybių reikšmę žmogaus gyvenime.

Kalbant apie šiuos išryškėjusius kartų skirtumus, atotrūkį ir susvetimėjimą, remiantis D. Danilevičiene (2008), galima teigti, kad jis turi daug įtakos jauno žmogaus asmenybės formavimuisi, nes užuot dalindamiesi patirtimi ir mokydami vieni iš kitų, perimdami vieni kitų perduodamas vertybes, skirtingų kartų atstovai stokoja pagarbos vieni kitiems ir turimas vertybes tiesiog veritifikuoja. Šie tarp kartų vykstantys konfliktai iššaukia ir jaunosios kartos pasipriešinimą, nenorą prisitaikyti prie visuomenės ir aplinkos, todėl šių dienų mokyklai tenka sunkus uždavinys, auklėjant jaunąją kartą, padėti jaunam žmogui susiformuoti kaip asmenybei, turinčiai tinkamą pasaulio, vertybių ir gyvenimo vertinimo sistemą. O mokykla be pagrindinės institucijos šeimos paramos ir pagalbos to padaryti, negali. Todėl, dirbant su šeima, palaikyti puikius tarpusavio ryšius tenka socialiniam pedagogui, kuris rūpinasi, kad mokykla ir šeima dirbtu kartu, ugdant jaunąją kartą ir perteikiant svarbiausias bendražmogiškas vertybes.

1.3. Sportas kaip daugiastruktūrinė sistema

Sportas yra svarbi ir pasaulyje populiari fizinio ugdymo, pramogų ir efektyvaus poilsio priemonė, kurios pagrindinis skiriamasis bruožas yra varžybos. Todėl nieko nuostabaus, kad šalia bendrųjų žmogaus vertybių labai vertunami sportininkų rekordai, pergalės pasaulio čempionatuose ir olimpinėse žaidynėse. Sportas ir rekordai, kurie skatina tobulėjimą – tai žmogaus evoliucijos barometras. Sportas sparčiai keičiasi. Jis plečiasi kiekybiškai įtraukdamas vis daugiau žmonių ir auga kokybiškai – mažėja sekundžių, daugėja metrų ir kilogramų, sudėtingesnės varžybų programos. Pastovus sportinių rezultatų gerėjimas sukėlė mokslininkų, dirbančių fiziologijos, biologijos, biochemijos, medicinos, psichologijos ir kibernetikos srityje, susidomėjimą žmogaus galimybėmis. Jų nuomone, tikrovė gali aplenkti pačius drąsiausius lūkesčius, nes tik priartėta prie žmogaus galimybių ribų. Žmogus dar neišsėmė savo įgimtų galių, kurias davė gamta. Rekordininkai ir čempionai įkūnija tas ypatybes, kurias visuomenė norėtų turėti, - jėgą, vikrumą, greitį, išsvermę, judesių harmoniją. Be to, žmonija, matydama

rekordininką kaip pavyzdį, suvokia, kokius fizinius gebėjimus ji pajėgi išsiugdyti rytoj. Taigi didysis sportas – geriausias būdas tirti žmogaus gebėjimo galimybes, t. y. perprasti sudėtingiausių žmogaus organizmo mechanizmų veiklą, kai atliekamas maksimalus darbas stresinėmis situacijomis ir krūvis priartėja prie biologinės psichinės ribos. Ir svarbu iš gautų duomenų nustatyti dėsningumus, kaip optimaliai lavinti įgimus žmogaus gebėjimus (Karoblis, 2004).

Fizinės veiklos tyrėjai vieningai pažymi, jog fizinį aktyvumą lemia įvairūs veiksniai. E. Adaškevičienė (1996) išskiria šiuos veiksnius: gamtiniai, biologiniai, ir socialiniai veiksniai. Autorės manymu, ypač svarbūs socialiniai veiksniai yra gyvenimo sąlygos ir auklėjimas. V. Volbekienės (1998) tyrimų duomenys parodė, kad fizinis aktyvumas priklauso nuo amžiaus (vyresniame amžiuje aktyvumas mažėja), lyties (mergaičių aktyvumas mažesnis nei berniukų), gyvenamosios vietos (kaime gyvenantys moksleiviai yra aktyvesni už gyvenančius mieste).

Sportinė veikla užima labai daug vietos visuomeniniame gyvenime ir bendrojoje kultūroje bei ugdo savo specifinę sporto kultūrą. Nagrinėjant socialinius santykius per kultūros sampratą, galima suprasti, kad sportinė veikla yra socialinis kultūrinis produktas, todėl priklauso nuo tam tikros kultūros normų, vertybių, įsitikinimų ir kt. (Šukys, 2001). Kalbant apie jauną žmogų, jam daugiausia įtakos turi artimiausia aplinka, kurioje jis gyvena, mokosi, auga.

S. Šukio (2000) ir kitų sporto tyrėjų nuomone be laimėjimų sunku įsivaizduoti sportą. Tačiau šią kategoriją ne tik galima, bet ir būtina pasitelkti sportininkų ugdymo vyksmui. Tai priklauso nuo laimėjimo sampratos skirtumų, kuriuos sporto pedagogas turi mokėti skirti (Šukys, 2000).

Daugelis mokslininkų, tarp jų pedagogai, filosofai, sociologai ir kiti pripažįsta, kad sportas yra ypatingas ir daugiareikšmis socialinis fenomenas (Grupe, 1994).

Visuomenės sportiškėjimas ir sporto socializacija išprovokavo vidinį sporto diferencijavimąsi. Sportas peraugo į daugiastrukūrinę sistemą, kuri skirsto pagal judėjimo svarbą ir tikslus, motyvus, kontekstą, sportuojančių žmonių kategorijas, organizavimo lygį, funkcijas ir efektą. B. J. Crum (1993) šį reiškinį pavadino sporto desportiškėjimo tendencija. Kai kurie sporto teoretikai tokią evoliuciją apibūdino kaip sporto plėtojimąsi iš uždaros sistemos į atvirą: peraugdamas į atvirą sistemą, sportas praranda tapatumą ir vientisą struktūrą. Stiprėjant tiesiogiai su sportu nesusiejusiems gamybiniais ir komerciniams interesams, nyksta sporto autonomiškumas ir ribos, skyrusios jį nuo kitų fizinės ir rekreacinės veiklos rūšių.

Matome, kad sportas sparčiai keičiasi. Jis plečiasi kiekybiškai, įtraukdamas vis daugiau žmonių, ir auga kokybiškai. Nuolatinis sportinių rezultatų gerėjimas į sporto mokslą įtraukia daugybės sričių mokslininkus, dirbančius fiziologijos, biologijos, biochemijos, medicinos,

psichologijos, biomechanikos ir kitose srityse. Šiuolaikiniame sporte vyrauja trys pagrindinės sporto rūšys: olimpinis sportas, sportas visiems ir profesionalų sportas (Miškinis, 2002).

Olimpinis sportas – svarbiausia tarptautinio sąjūdžio apraiška, šiuolaikinio visuomenės gyvenimo ir tarpvalstybinių santykių sudedamoji dalis – tarptautinis daugiavertis sporto sąjūdis, propaguojantis humanistines vertybes, kurios atitinka olimpizmo sampratą (Sporto terminų žodymas, 1996).

Sportas visiems – kūno kultūros priemonių naudojimas įvairių socialinių grupių gyventojų (vaikų, moksleivių, studentų, darbininkų, tarnautojų, pagyvenusių žmonių) visapusiško ugdymo, sveikatos stiprinimo ir palaikymo, ligų profilaktikos tikslais (Sporto terminų žodymas, 1996).

Profesionalų sportas – sportinė veikla, kurios pagrindinis tikslas siekti pačių geriausių rezultatų (Sporto terminų žodymas, 1996).

Sportinė veikla gali daryti įtaką ne tik fiziniam asmenybės tobulėjimui, bet ir sveikatai, vertybinėms orientacijoms, taip pat diegti su šia veikla susijusias žinias ir gebėjimus. Teigiama, kad sportui būdinga nepriklausoma subkultura, tokios vertybės, kurios skiriasi nuo bendrųjų visuomenės vertybių (Batutis, Gadeikis, 2009).

L. Lubiševa (1995), aprašydama kūno kultūros ir sporto vertybių potencialą, nurodo intelektualines, judėjimo, technologines, intencijas, mobilizacines vertybes (Miškinis, 2002).

Svarbiausi žmonės vaikų ir paauglių gyvenime yra tėvai, todėl jų požiūris ir sukauptos vertybės apie sportą yra labai svarbios. Viskas priklauso nuo tėvų, kaip jie stengiasi vaikus leisti į sportinę veiklą.

Remiantis V. Aramavičiūte ir E. Martišauskiene (2010), kurios teigia, kad nuolatinė kultūros kaita, sukurianti naujus prasmės konstravimo kontekstus, keičia žmogaus vertybinius santykius su pasauliu ir ypač su nacionaline kultūra. Kyla daug įvairių svarstymų ir diskusijų, kurių centrine ašimi dažniausiai tampa vertybių prigimtis ir klasifikacija, vertybių vaidmuo ir vieta žmogaus gyvenime. Šiandieninėje visuomenėje vis labiau įsigalint materializmo dvasiai, sunkėja dorovinių vertybių pasirinkimas, nors vertybės ir laikomos svarbiausiomis švietimo politikoje, jomis paremti visi ugdymo prioritetiniai orientyrai nebeturi tokios reikšmės, kaip anksčiau.

Remiantis D. Danilevičiene (2008): „Šiandien atitrūkstant nuo dvasinių vertybių, nuo savo etnokultūros. Skirtingos kartos skirtingai supranta religijos, kultūros, šeimos tradicijų svarbą žmogaus gyvenime. Pastebimas atotrūkis ir susvetimėjimas tarp kartų, kurios galėtų viena iš kitos perimti gyvenimišką patirtį, <...> be to, skirtingų kartų žmonės dalydamiesi patirtimi galėtų būti vieni kitų pagalbininkai“ (Danilevičienė, 2008).

B. Kuzmicko (1996) manymu, paauglystėje randasi tapatumas, kuris laikomas asmenybės branduoliu, ir internalizuojamos vertybinės orientacijos, nes asmenybės tapatybė nėra kažkas uždara, tapatybė yra orientuota į vertybes.

S. Šalkauskis (1991) pabrėžia, kad vyras ir moteris lygūs savo prigimtimi kaip asmenys ir skirtingi materialine prigimtimi kaip individai. Autoriaus nuomone, vyrai yra daugiau intelektualinės valios tipas, moterys – intuityvusis jausmo tipas.

Pagal L. Jovaišos (1985), asmenybės vertingumą rodo įgimti individualybės ypatumai, socializacijos kryptingumas, saviugda – savęs kūryba.

1.4. Sporto dorovinės vertybės ir edukacinės galimybės jas formuoti

Dorovinės vertybės – specifiška vertybių sritis. Tai visuomeniškai reikšmingi žmonių poelgiai, jų idealai, idėjos, teigiamas charakterio savybės. Teigiami žmonių veiksmai ir poelgiai turi ypač didelę reikšmę, nes jie stiprina visuomenės egzistavimo pagrindus, laiduoja pažangą. Labai svarbus ugdytojų elgesys – jų poelgiai visiems matomi, aptarinėjami, jais gali siekti daugybė jaunų žmonių. Dorovinės vertybės gali būti:

- idealiosios – tai doroviniai idealai, dorovinės idėjos, gėrio, žmoniškumo, teisingumo ir kitos vertybės;
- žmogaus charakterio – tai darbštumas, drausmingumas, gerumas, kuklumas, mandagumas, nuoširdumas, principingumas ir kt. (Žemaitis, 1983).

Vertybių ugdymo pagrindas yra dora (dorovė), tai aukščiausias žmogiškumo kriterijus ir pamatinė pilietiškumo ugdymo forma. Pateikiant konkrečią dorovinių vertybių sistema susijusiąsu pilietiškumu, galima teigti, kad ją apima tokios vertybės, kaip sąžiningumas, teisingumas, teisėtumas, tolerancija ir Tėvynės meilė, nes jos jungia visas žmogaus ugdymo prielaidas, kurios skatina santaiką, solidarumą, kaip taikos ir laisvės nuostatas, kurios pasireiškia per gerumo, kito supratimo, gailestingumo, atlaidumo, artimo meilės, orumo, savigarbos vertybes. Šias vertybes ugdant, ypatingas vaidmuo tenka mokyklai, kuri lemia žmonių demokratinio mąstymo ir sąmonės, gyvenimo būdo formavimą (Aramavičiūtė, 2010).

Ugdymas, pasak T. McLaughlin (1997), neįmanomas be dorybių ugdymo, jei norima deramai suprasti kontroversijos, daugiapusiškumo ir įvairovės idėjas. Jis teigia, kad siauru požiūriu fizinis ugdymas, sportas siekia išlavinti fizinės žmogaus ypatybes, tačiau platesniu požiūriu – fizinio ugdymo tikslai siekia didesnių laimėjimų ir rezultatų. Kūno kultūros mokytojai ir treneriai turi būti pedagogiškai pasirengę ugdyti dorybes, ypač 10 – 18 metų asmenų, kai

varžybų prizas dar neįpareigoja išlaikyti nugalėtojo statuso ir kai intelektualus vystymasis yra palankus pedagoginei intervencijai pratybų metu (Bronikowski, 1999) (cit. iš Ostasevičienė, 2002).

Nuo antikos iki šių laikų dorovinis pradus sportiniame gyvenime turi ypatingą prasmę. Džiaugsmingas orumo jausmas, poreikis išlavinti savo fizines ir dvasines jėgas tiek, kad galėtum iškovoti pergalę, o su ja garbę bei pripažinimą, yra sąlygojamas pagrindinių dorovės normų: dvasingumo (dvasinių vertybių išaukštinimas prieš materialines); kilnumo (aukštesnių tikslų siekimas kuriant tarpusavio santykius sporte ir gyvenime); teisingumo (garbingas varžybų taisyklių laikymas); sąžiningumo (teisingi ir garbingi sportinės kovos būdai); atsakomybės (vidinė pareiga sau ir savo tėvynei); orumo (savo vertės suvokimas); nuoširdumo (elgimasis pagal įsitikinimus, kuriuos galima viešai atskleisti); darbštumo (mokėjimas daug ir produktyviai dirbti); kuklumas (reiklus savo poelgių vertinimas) ir kt. (Miškinis, 2002).

Autoriaus nuomone, garbės ir pripažinimo siekimas turi remtis humaniškomis, visuotinai pripažintomis vertybėmis. „Sportas, - rašė Pjeras de Kubertenas, - gali sužadinti pačius žemiausius jausmus: tiek kilnumą, sąžiningumą, tiek žiaurumą, veidmainiškumą“ (cituojama iš Miškinis, 2002, p.52).

A. Dystervego (1988) nuomone, norint pasiekti harmoningą išsivystymą, būtina kartu lavinti ir sielą, ir kūną. Jis skyrė tris vystymosi pakopas:

1. *Pojūčių pakopa*, kai dvasinė veikla, susijusi su išoriniu dirginimu. Žmogus dorovės požiūriu yra nekaltumo būklės, o kultūros požiūriu – bemokslis žmogaus būklės.
2. *Įpročių ir fantazijos pakopa*. Šioje pakopoje susiformuoja pastovios nuotaikos, įpročių ir įgūdžiai. Tai lyg perėjimas nuo jutiminės priklausomybės prie laisvo apsisprendimo. Savaveiksmiškumas daugiausia pasireiškia fiziniame veikloje. Taigi fizinis ir dvasinis savaveiksmiškumas turėtų būti panaudotas techniniams įgūdžiams įgyti.
3. *Laisvo apsisprendimo, laisvo savaveiksmiškumo pakopa*. Tai gebėjimas laisvai apsispręsti naudojant įgytus įpročius ir įgūdžius. Dorovinės pažiūros tampa įsitikinimais, kurie formuoja individo charakterį.

A. Dystervegas teigė, kad ne kiekvienas žmogus pereina šias tris vystymosi pakopas, todėl žmogus visą gyvenimą turi siekti išmokti save valdyti ir sau vadovauti, tarnauti tiesai, gėriui ir šventiems dalykams (Dystervegas, 1988).

S. Šalkauskis (1991) teigė, kad fizinis ugdymas yra neatskiriama ugdymo sistemos dalis. Dėl to pastarajai didelę reikšmę turi trys pilnutinio ugdymo sistemos principai:

1. Pilnatvės, arba integraliojo, tai yra fizinės prigimties ugdymas bendroje ugdymo sistemoje;
2. Sutarties, arba harmonijos, harmoningas žmogaus fizinių galių ugdymas kartu su kitomis ugdymo sritimis;
3. Priklausomybės, arba subordinacijos, tai yra fizinis ugdymas turi būti orientuotas į aukštesniąsias ugdymo sritis – gėrio, tiesos, grožio ir kitą ugdymą.

Autorius pabrėžia, kad žmogaus prigimtis derinimas su jo gyvenimo tikslu yra fizinio ugdymo ir pilnutinio asmenybės ugdymo jungtis. Be kūno kultūros negali būti ne tik išugdytas pilnutinis žmogus, bet ir deramai išlavintos aukštesnės jo savybės (Šalkauskis, 1991).

K. Miškinio (2002) nuomone, trenerio (ugdytinio) dorovinės vertybės veikia sportininkų (ugdytinių) ugdymą, padeda pasiekti ne tik geriausių rezultatų, bet ir ugdyti dvasiškai turtingą žmogų.

1.5. Karatė ir imtynių sporto vertybiniai aspektai

Karatė nėra vien tik sportas, tai yra kovos ir harmoningos asmenybės vystymosi menas, todėl agresijos atvejų beveik nepasitaiko nei tarp dalyvių, nei tarp žiūrovų. Karatė kovose yra priimta gerbti nugalėtoją, juo didžiuotis, lygintis į jį, o ne priešišškai nusiteikti ir kenkti jam.

Šioms sporto šakoms būdinga stabili emocinė būseną, gebėjimas ne tik kovoje, bet ir gyvenime matyti situacijas, perspektyvas. Stabili mentalinė būseną, emocijų kontrolė, gebėjimas jausti, „nuskaityti“ priešininko mintis ir intencijas ypatingai svarbūs dalykai realioje kovoje (su tokiu nusiteikimu dirbama ir kasdieninių pratybų metu). Jei kovoje pavyksta sukontroliuoti ir suvaldyti emocijas, tai ir realiame gyvenime žymiai lengviau sukontroliuosite mintis ir emocijas.

„Sportinė veikla yra ypatinga bendravimo sritis. Šia prasme ypač reikšmingi yra sportiniai žaidimai, kuriuos žaidžiant visiškai išryškėja žmogaus kūrybinė funkcija, plečiais ir tobulėja jo gebėjimai“ (Mikalauskas, 2002, p.36).

M. Rokeach (1976) pabrėžia, kad norint keisti, ugdyti žmonių vertybių sistemą, reikia suteikti jiems informacijos apie asmenines ir visuomenei būdingas vertybes. L. Zajančiauskaitės (1998) manymu nepriklausomai nuo to, ar galutinis pasirinkimo rezultatas sutampa su kito asmens pasirinkimu, jis vykdomas, remiantis asmeniniu įsitikinimu, gebėjimu ir poreikiu diferencijuotai rinktis, vertinti socialinę informaciją ir perimti kitų žmonių patarimą. Moralė taip pat susijusi su vertybėmis ir principais, kuriuos būtina įvertinti prieš pasirenkant veiksmą ar dalyvaujant jame (Šukys, 2001). Be to, sportuojančių ugdymo sporte svarbą parodo tai, kad jų

elgseną sportinės kovos metu gali veikti ir jų elgesį gyvenimo sferose. Žmogus vystosi visą gyvenimą.

1.6. Sportininkų vertybinių orientacijų raiškos konstruktas

Pasak S. Šukio (2001), sportinė veikla gali daryti įtaką ne tik fiziniam asmenybės tobulėjimui, bet ir sveikatai, vertybinėms orientacijoms, taip pat diegti su šia veikla susijusias žinias ir mokėjimus. Teigiama, kad didžiajam sportui būdinga nepriklausoma subkultūra, tokios vertybės, kurios skiriasi nuo bendrųjų visuomenės vertybių.

Vertybinė orientacija – individo dorovinių, socialinių, politinių, estetinių nuostatų sistema; pastovi asmenybės savybė, susijusi su siekimu idealu (Ivanauskienė, 2001). Tai reiškia, kad vertybinė orientacija – žmogaus vaizdinys apie svarbiausius gyvenimo tikslus ir priemones jiems pasiekti. Tai vertinantis vaizdinys nukreiptas į vertybę, nes vertybės – tai objektai, reiškiniai, savybės, būsenos, o vertybinės orientacijos – sąvoka, nurodanti asmens kryptingumą, tų vertybių atžvilgiu (Malinauskas, 2010).

B. Kuzmickas, nagrinėdamas asmenybės vertybines orientacijas ir asocialumo problemą, nurodo, kad „asmenybės, kaip subjektas, yra individuali, vientisa ir tapatinga dvasinių bruožų visuma, kuri visuomeninių ryšių sistemoje save išreiškia, vertina ir reguliuoja. Asmenybės ryšių su pasauliu specifika priklauso nuo to, kiek ir kaip pastarieji asmenybę palaiko, įtvirtina ir atskleidžia jos pačios savijautą, subjektyvaus savęs vertinimo požiūriu. Vertybinė asmenybės orientacija ir siekimai turi tą bruožą, kad už vieno arba kito socialinio vaidmens arba ryšio slypi subjektyvi asmenybės savijauta, jos pačios savęs ir savo ryšių su pasauliu vertinimas (Kuzmickas, 1996, p. 107).

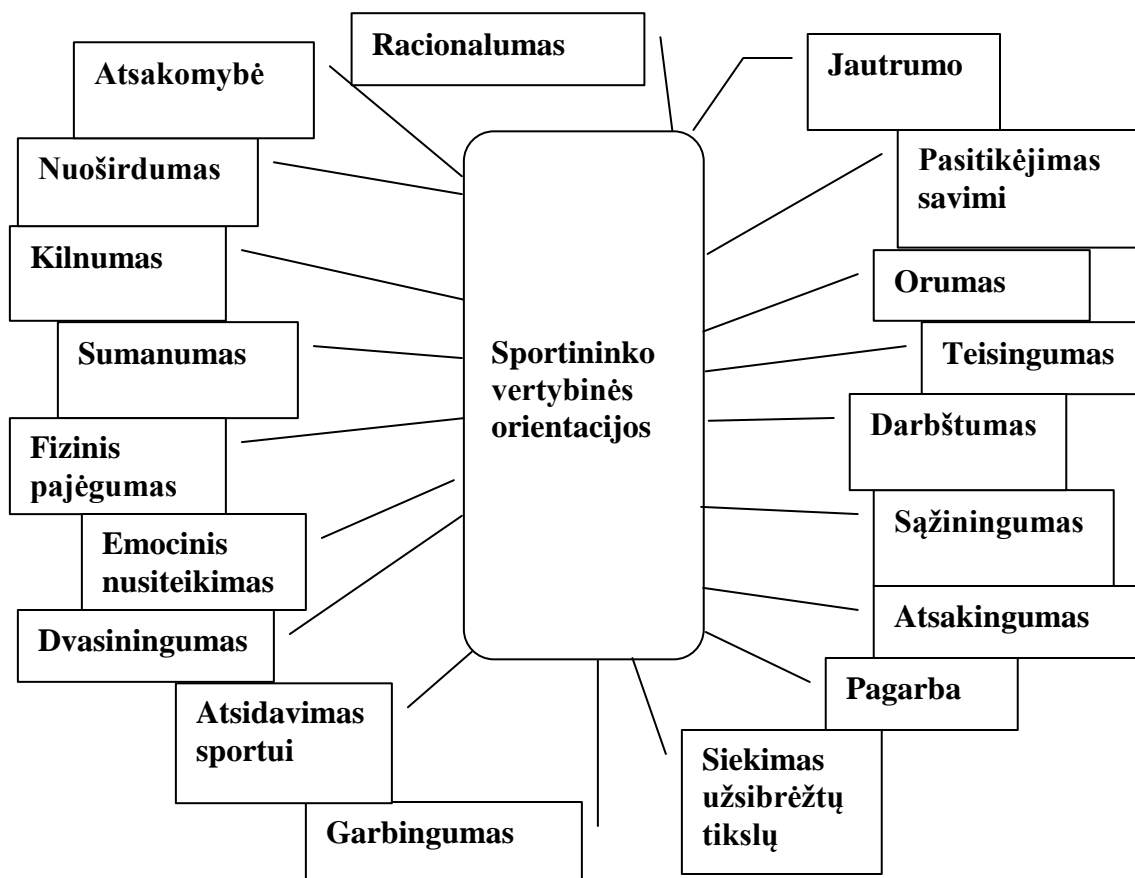
B. Kuzmickas (1996) teigia, kad „vertybinių asmenybės santykių kompleksas, kurio ji pasireiškia ir realizuoja pačią save, sudaro individualias vertybes. Individuali vertybinė orientacija iš dalies priklauso nuo psichologinių individo savybių. Ji apima plačią santykių su pasauliu sferą ir gali nesutapti su istoriškai sąlygota visuomeninių vertybių sistema, kryptingumu. Individualių vertybių specifika yra susijusi su asmenybės savirealizacijos poreikiais. Tikrovės vertinimas čia neatsiejamas nuo savęs paties, savo santykio su tikrove bei savo vietos gyvenime.

Kiekvienas žmogus turi savo vertybių sistemą. Vertybinės orientacijos yra sudėtingas asmenybės ar grupės nuostatos, kurių turinį sudaro vertybių pažinimas ir jų siekimas. Vertybinės orientacijos yra labiau nutolusios nuo poreikių, nes su jais juos siejasi per vertybines mintis ir vaizdinius. Jų objektai būna ne tik materialūs, ekonominiai, bet ir dvasiniai, filosofiniai,

realiginiai, politiniai, etiniai ir estetiniai reiškiniai. Dvasinės bei kultūrinės vertybinės orientacijos formuojasi tada, kai materialūs poreikiai pakankamai patenkinami. Tada dvasinių vertybinių orientacijų pagrindu formuojasi visa jų sistema. Vertybinėmis orientacijomis gali tapti ne tik vertybiniai objektai, bet ir vertybinės priemonės ir vertybinės sąlygos. Atskirų asmenų ar grupių vertybinės orientacijos dažniausiai priimamos iš tos kultūros visuomenės, kuriai individai ar grupės priklauso. Tačiau atskirų individų vertybinių orientacijų sistemos vis dėlto turi skirtumų, priklausančių nuo grupių, kuriuose jie veikia (šeimos, mokyklos, organizacijos, realinės bendruomenės, partijos ir kt.), nuo asmenybės gabumų ir sugebėjimų, nuo profesinės veiklos ypatybių ir kt. Vertybinių orientacijų skirtumai priklauso ir nuo amžiaus (vaikų, jaunuolių, senyvų žmonių), ugdymo turinio, masinės informacijos skleidžiamų (grupinio spaudimo) nuostatų ir kitų vidinių bei išorinių sąlygų.

Teorinių įžvalgų pagrindu sudarytas vertybinių orientacijų konstruktas talpinantis įvairių autorių nurodytas sportininkams būdingas vertybines orientacijas.

Remiantis 1 pav. pateiktu sportininko vertybinių orientacijų konstruktu, galima matyti, kad jis susideda iš 19 komponentų: *pasitikėjimo savimi, orumo, teisingumo, darbštumo, sąžiningumo, atsakingumo, pagarbos, siekimo užsibrėžto tikslo, garbingumo, atsidavimo sportui, dvasingumo, emocinio nusiteikimo, fizinio pajėgumo, sumanumo, kilnumo, nuoširdumo, racionalumo, jautrumo, atsakomybės*. Visi šie komponentai plėtojami per sportą ir ugdo sportininkų vertybes.



1pav. Sportininko vertybinių orientacijų raiškos konstruktas

Nuo antikos iki šių laikų dorovinis pradas sportiniame gyvenime turi ypatingą prasmę. Džiaugsmingas orumo jausmas, poreikis išlavinti savo fizinės ir dvasinės jėgas tiek, kad galėtum iškovoti pergalę, o su ja garbę bei pripažinimą, yra sąlygojamas pagrindinių dorovės normų: dvasingumo (dvasinių vertybių išaukštinimas prieš materialines); kilnumo (aukštesnių tikslų siekimas kuriant tarpusavio santykius sporte ir gyvenime); teisingumo (garbingas varžybutaisyklių laikymas); sąžiningumo (teisingi ir garbingi sportinės kovos būdai); atsakomybės (vidinė pareiga sau ir savo tėvynei); orumo (savo vertės suvokimas); nuoširdumo (elgimasis pagal įsitikinimus, kuriuos galima viešai atskleisti); darbštumo (mokėjimas daug ir produktyviai dirbti); kuklumas (reiklus savo poelgių vertinimas) ir kt. (Miškinis, 2002).

Apibendrinant galima teigti, kad visas šias vertybines orientacijas turi ugdyti ir perteikti treneris per sportinę veiklą, siekiant geriausių rezultatų ir ugdant dvasiškai turtingus sportininkus.

2. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODIKA

2.1 Tyrimo metodologija

Tyrimo metodologinį pagrindą sudaro šios teorijos:

1. *Dispozicinė asmenybės teorija* (Allport, 1963). Pagal G. Allport asmenybė – tai vidinė, dinaminė (nuolat auganti ir besikeičianti) individo psichofizinių sistemų („psichofizinės sistemos“ pabrėžia psichinių (protas) ir fizinių (kūnas) asmenybės aspektų svarbą) organizacija, lemianti jo unikalų elgesį ir mąstymą. Tuo mokslininkas išreiškia svarbią mintį, kad žmogus ne tik prisitaiko prie aplinkos, bet ir įprasmina ją bei sąveikauja su ja taip, kad *aplinka yra skatinama prisitaikyti prie žmogaus*. G. Allport dispozicinė asmenybės teorija remiasi prielaida, kad egzistuoja dvi motyvacinės sistemos: žmonių elgesį motyvuoja tiek poreikis prisitaikyti prie aplinkos, tiek poreikis augti ir siekti vis didesnės savęs aktualizacijos.
2. *Vidinės darnos teorija* (Antonovsky, 1987). A. Antonovsky šią teoriją apibūdino kaip globalią žmogaus gyvenimo orientaciją ir išskyrė tris pagrindinius jos komponentus. Pirmas darnos komponentas – tai aiškumo jausmas, suprantamumas. Turintis šį jausmą žmogus yra tikras, kad iš vidinės ir išorinės aplinkos ateinantys impulsai yra aiškūs ir tikėtini, o ne migloti ir chaotiški. Toks žmogus supranta daugelį aplinkos reikalavimų, o jei nesupranta, prašo kitų jam padėti ir paaiškinti. Kitas vidinės darnos komponentas – gebėjimas kontroliuoti situaciją. Žmogus, kurio šios kontrolės jausmas yra tvirtas, tiki, jog pats galės išspręsti problemą arba prašyti pagalbos ir jos susilaukti. Trečias vidinės darnos komponentas – prasmingumo jausmas – reiškia, kad visi išoriniai ir vidiniai impulsai, reikalavimai verti pastangų, pasiaukojimo, įsipareigojimų. Prasmės jausmas yra žemas, jei žmogus daugelį savo užsiėmimų laiko nevertais pastangų ir beprasmybišais.

2.2. Tyrimo metodai.

Darbe taikyti šie tyrimo metodai:

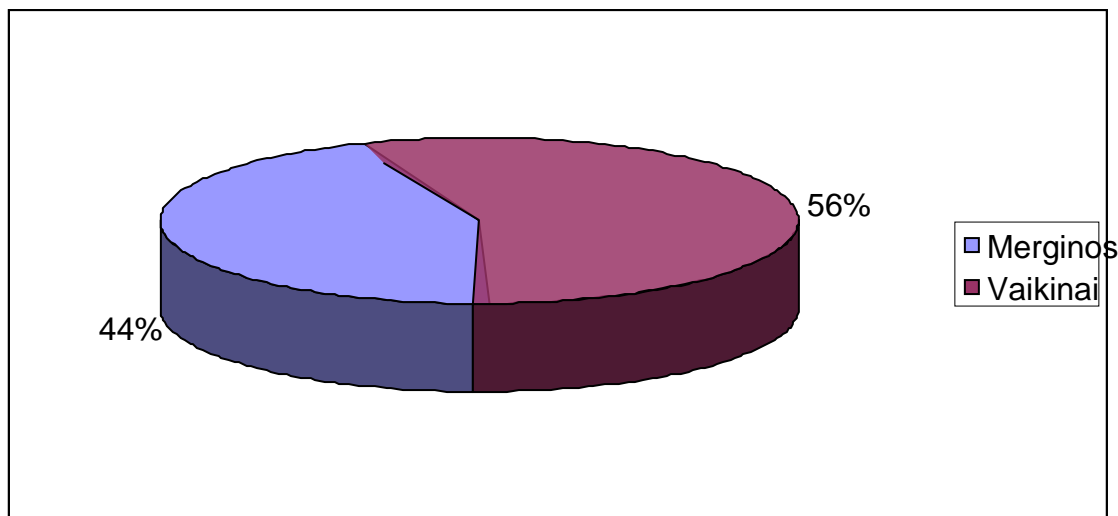
1. *Literatūros šaltinių analizė ir apibendrinimas*. Šiuo tyrimo metodu buvo analizuojami literatūros šaltiniai ir aptariami įvairių mokslininkų tyrimo rezultatai. Išsami mokslinė literatūros analizė ir apibendrinimas padėjo išryškinti temos aktualumą, problemą, formuoti tikslus ir uždavinius, pasirinkti tyrimo objektą, duomenų rinkimo ir apdorojimo analizės metodus.

2. *Anketinė apklausa.* Tyrime buvo naudojamas M. Rokeach (1973) vertybinių orientacijų klausimynas adaptuotas darbo autorės. Taip pat buvo remtasi Šiaulių universiteto I. Lukoševičiūtės (2008) magistro darbo tyrimo instrumentu „Karjeros pasirinkimo motyvai skirtingose kultūrose“.

Statistinė tyrimo duomenų analizė. Duomenų statistinė analizė buvo atlikta, naudojant programą „Microsoft® Excel 2003 paketą.“

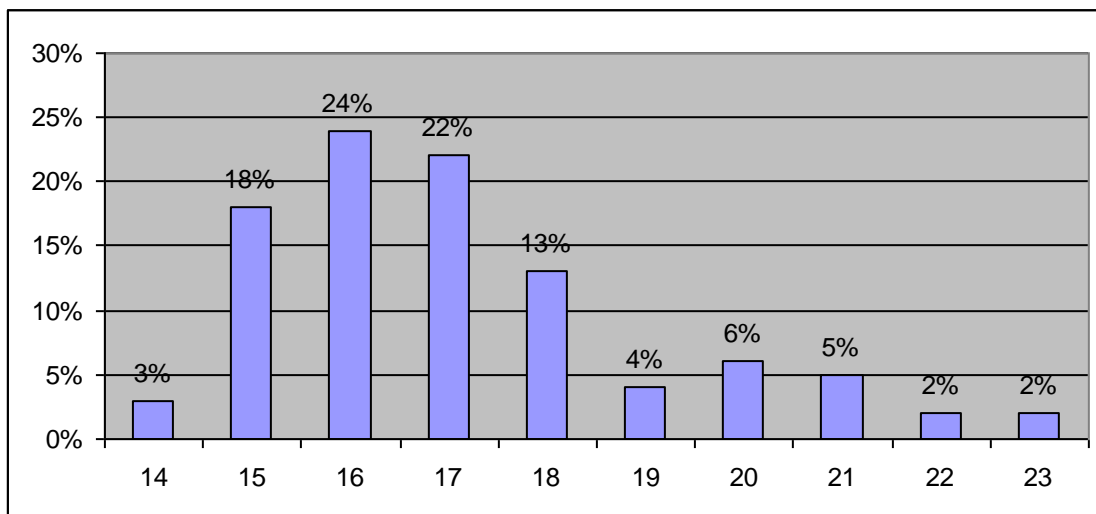
2.3. Tyrimo organizavimas ir tiriamųjų imtis

Tyrimas buvo atliktas Šiaulių miesto ir rajono sorto klubuose, mokyklose. Tyrimas vyko vasario – balandžio mėnesiais. Apklausoje dalyvavo 44 % merginų ir 56 % vaikinių, kurie lanko imtynių ir karatė treniruotes – iš viso 100 dvikovės sporto šakų atstovų, kurių amžius nuo 14 iki 23 metų (2 pav.). Procentinis pasiskirstymas pagal lytį pateiktas 2 paveiksle.



2 pav. **Imtynių ir karatė treniruotes lankančių sportininkų pasiskirstymas pagal lytį (%)**

Išanalizavus apklausos rezultatus galima teigti, kad daugiausia treniruotes lankančių dvikovės sporto šakų sportininkų yra 16 – 17 metų amžiaus (3 pav.). Šio amžiaus atsotovai yra rimtai apsisprendę lankyti pasirinktos sporto šakos treniruotes ir labiau motyvuoti, siekti užsibrėžtų tikslų.

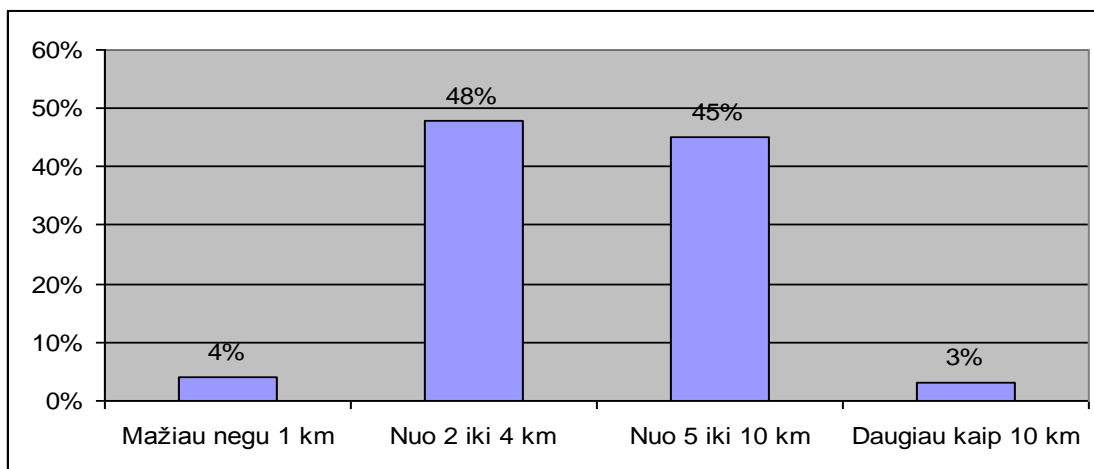


3 pav. Imtynių ir karatė treniruotes lankančių sportininkų pasiskirstymas pagal amžį (%)

3. IMTYNIŲ IR KARATĖ SPORTININKŲ VERTYBIŲ ORIENTACIJŲ RAIŠKOS YPATUMAI IR PROJEKTAVIMO GALIMYBĖS: TYRIMO REZULTATAI, JŲ ANALIZĖ IR APTARIMAS

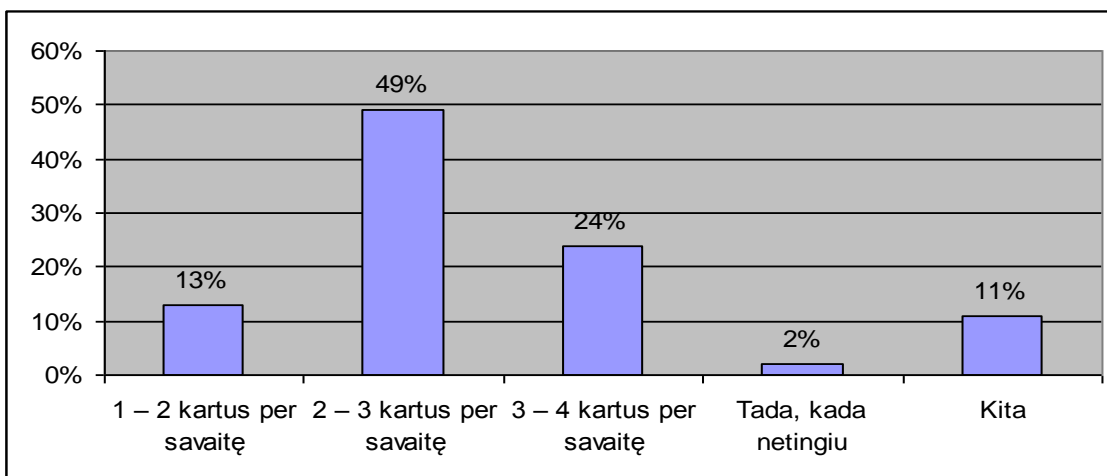
3.1. Sporto šakos pasirinkimo motyvų raiška

Į klausimą apie atstumą nuo namų iki sporto klubo respondentų atsakymai leidžia teigti (4 pav.), kad 48 % į treniruotes vyksta nuo 2 iki 4 kilometrų atstumu nuo namų, ir net 45 % sporto klubą ar mokyklą lanko, įveikdami nuo 5 iki 10 kilometrų atstumą. Tai įrodo, kad didesnis atstumas sportininkams nėra kliūtis lankyti treniruotes.



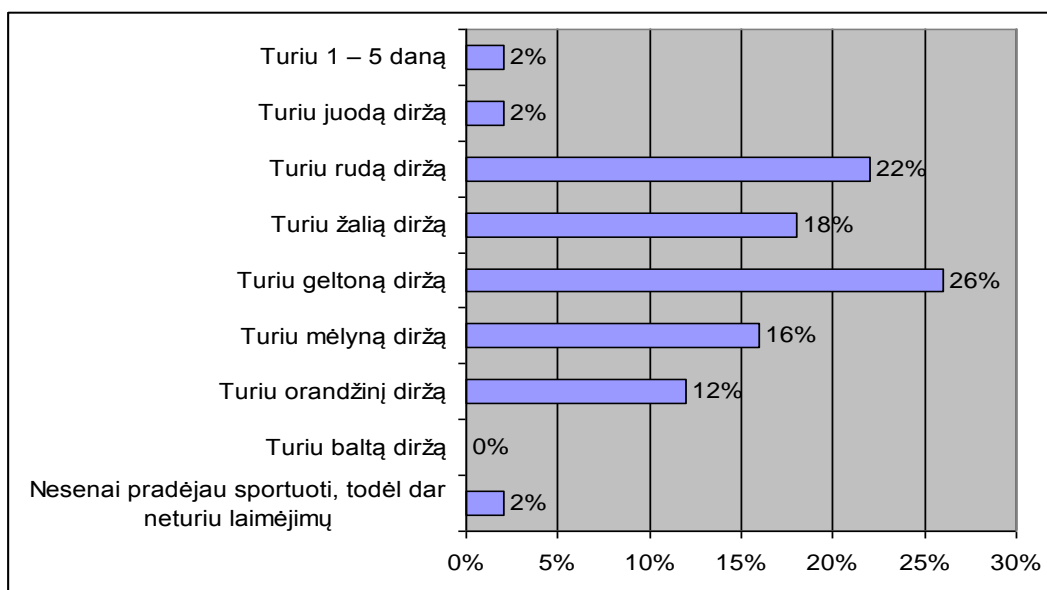
4 pav. Atstumas nuo namų iki sporto klubo (%)

Net 49 % apklausoje dalyvavusių tiriamųjų treniruotes lanko (5 pav.) 2 – 3 kartus per savaitę. Galima teigti, kad jie tikrai rimtai žiūri į imtynių ar karatė sporto šaką, domisi jomis. Tiriant dvikovės sporto šakų sportininkų aktyvumo raišką, paaiškėjo, kad treniruotės 2 – 3 kartus per savaitę dažnis yra tinkamas ugdyti ir tobulinti dvikovės sporto šakų techniką, taktiką ir metodiką. Respondentai, pasirinkę atsakymą *kita* (11 %), žymėjo, kad treniruotes lanko 6 ir daugiau kartų per savaitę. Galima teigti, kad pasirinkusieji atsakymą *kitą*, yra profesionalūs sportininkai.



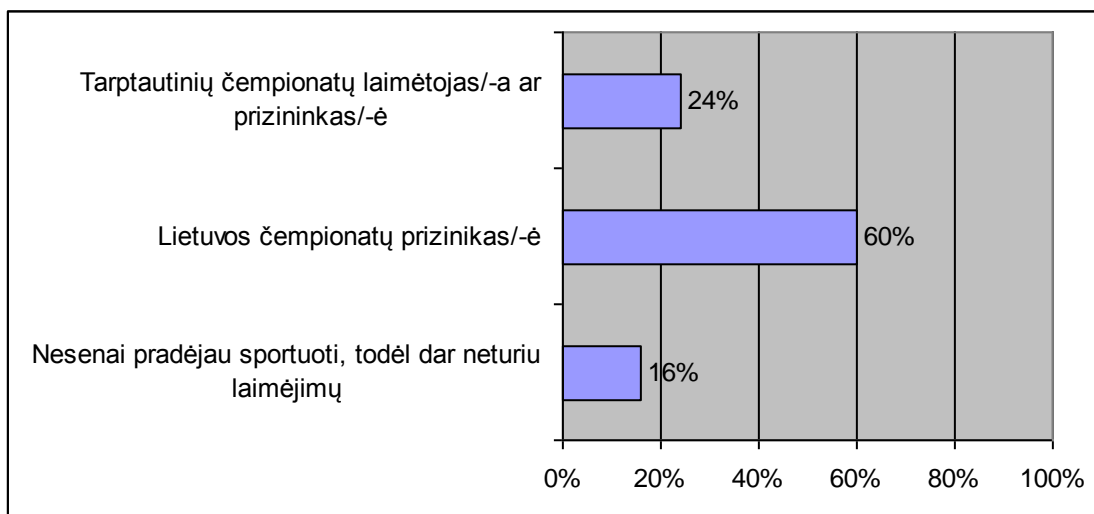
5 pav. Dvikovės sporto šakų sportininkų fizinio aktyvumo raiška (%)

Apklausoje dalyvavo 50 karatė sporto šakos sportininkų - jų pasiskirstymas pagal klasifikaciją pateiktas (6 pav.) 26 % karatė sportininkų turi geltoną diržą, taip pat galima matyti, kad 22 % yra įgiję kvalifikacinį įvertinimą - rudą diržą. Tai rodo, kad nemažai apklausoje dalyvavusių sportininkų yra didelio meistriškumo sportininkai. Jie karatė sportu užsiima ne mažą laiko tarpą, nes kvalifikaciniai egzaminai būna tik du kartus per metus, ir patys egzaminai tikrai nėra lengvi, reikia įdėti pastangų norint pasiekti užsibrėžtų tikslų.



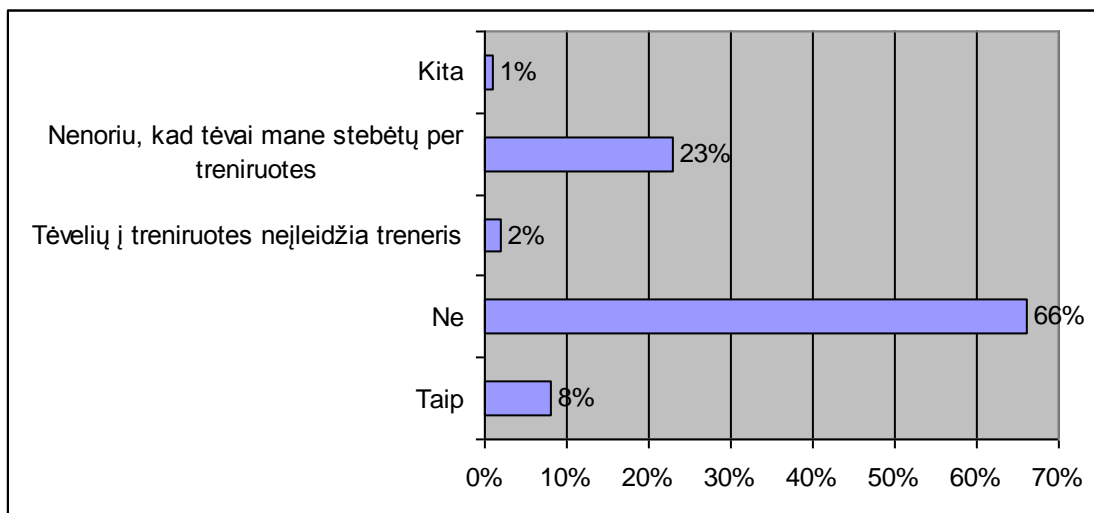
6 pav. Karatė sportininkų pasiskirstymas pagal klasifikacijos laipsnį (%)

Išanalizavus apklausos duomenis paaiškėjo, kad joje dalyvavo 50 imtynių sporto atstovų, kuriems buvo pateiktas atskiras klausimas apie jų pasiekimus sporte (7 pav.). Iš pateiktų duomenų, net 60 % apklaustų tiriamųjų yra Lietuvos čempionatų prizininkai. Imtynių sporte pasiekti tokius rezultatus reikia kryptingai ir racionaliai treniruotis.



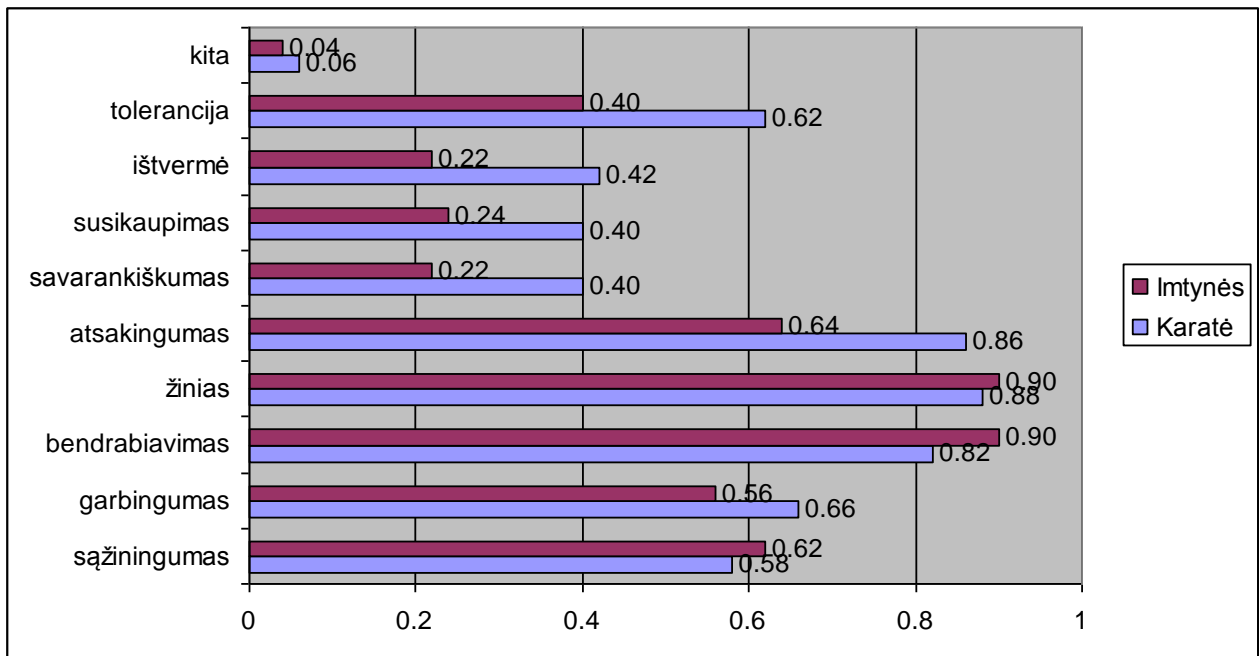
7 pav. **Imtyninkų pasiskirstymas pagal pasiektus sportinius rezultatus (%)**

Anketos klausimo apie tėvų aktyvumą lankyti treniruotėse (8 pav.) tikslas buvo išsiaiškinti, ar tėvai domisi savo vaikų užsiima veikla. Apklausos duomenys parodė, kad 66 % apklaustų respondentų teigia, kad tėvai jų treniruotėse nesilanko ir tik 8 % teigė, kad tėvai lankosi treniruotėse. Kita klausimo dalis buvo skirta išsiaiškinti, ar patys sportininkai nori, kad juos stebėtų tėvai. Net 23 % atsakė nenorintys, kad tėvai stebėtų jų treniruotes.



8 pav. Sportininkų nuomonė apie tėvų lankymąsi treniruotėse(%)

Tyrimo tikslais buvo pateikiami klausimai, susiję su trenerio, kaip asmenybės, vertinimu (9 pav.). Vertinimas – nuo 0 iki 1 balo skalėje. Gauti rezultatai parodė, kad karatė sportininkai išskyrė trenerio žinias ir gebėjimą bendradarbiauti: šios savybės surinko net po 0,90 balo; šiek tiek mažiau, 0,86 balo – atsakingumas. Imtynininkai trenerio asmenybės prioritetu pasirinko žinias – 0,86 balo ir 0,82 balo - bendradarbiavimą. Apibendrinant galima teigti, kad abiejų dvikovės sporto šakų atstovai išskiria tas pačias trenerio savybes, kurie jas labiausiai vertina.

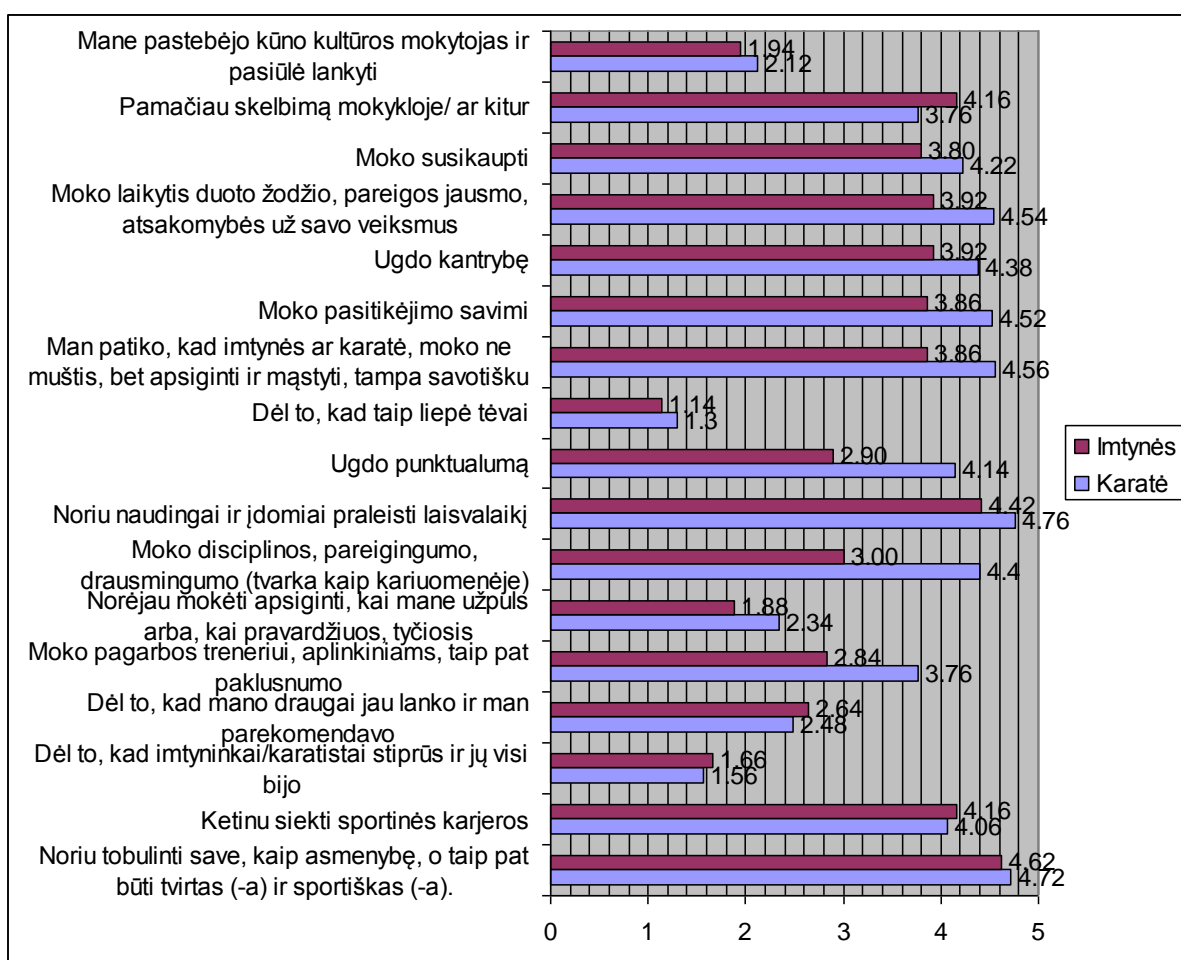


9 pav. Dvikovės sporto šakų sportininkų labiausiai vertinamos trenerio savybės (balais)

Šios savybės trenerio darbe tikrai yra svarbios ir reikalingos. Nuo trenerio asmenybinių ypatumų didele dalimi priklauso kiekvieno sportininko vertybinės orientacijos, kurios bus ugdomos sporto pagalba. Kuo platesnis trenerio asmenybinių savybių spektras, tuo jis labiau geba tinkamai atlikti kokybiškai savo darbą, bendrauti su ugdytiniais..

3.2. Imtynininkų ir karatė sportininkų vertybinių orientacijų ypatumai: lyginamoji analizė

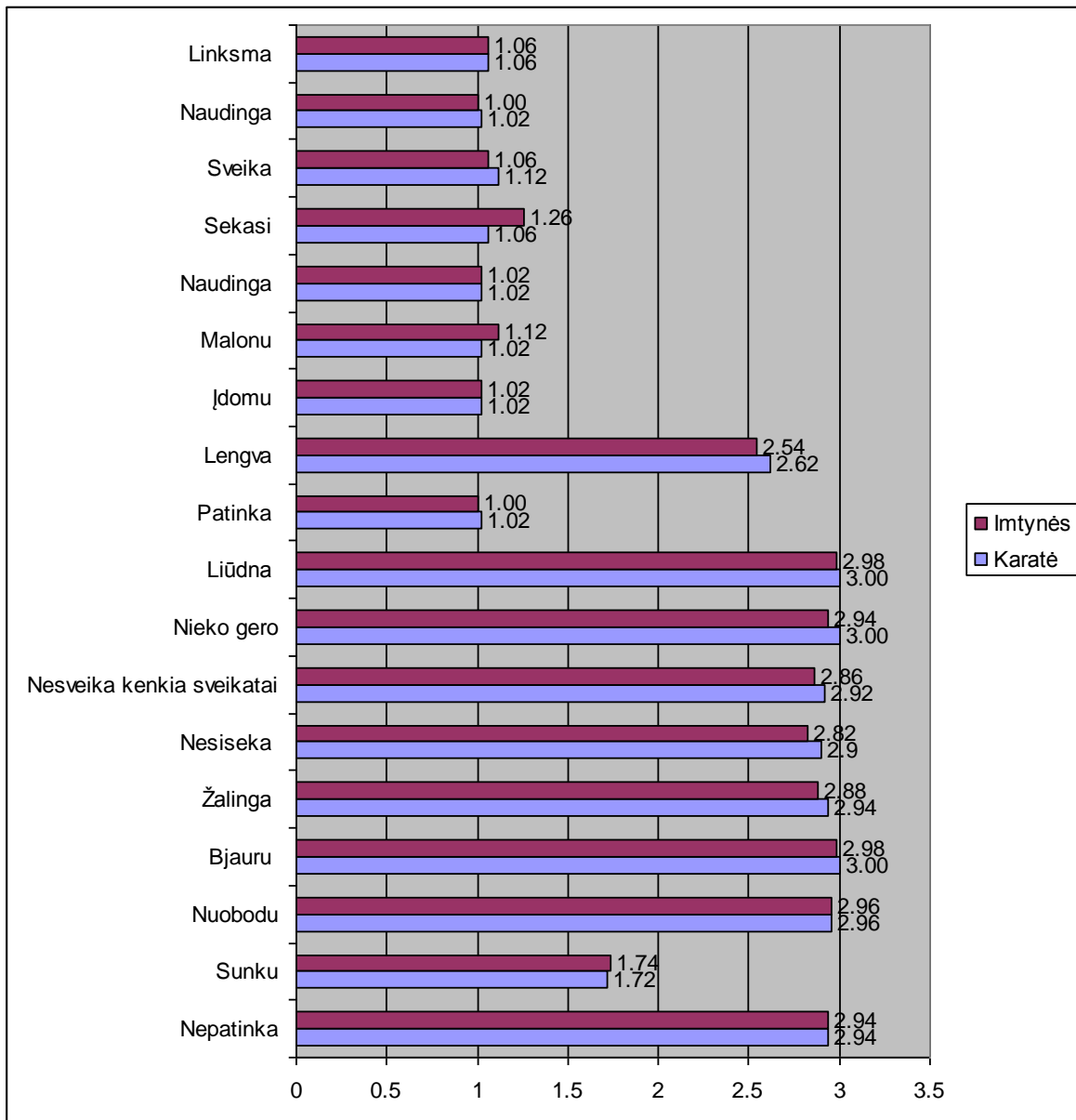
Šioje tyrimo dalyje pateikiami imtynininkų ir karatė sportininkų apklausos lyginamieji duomenys. Atliekant tyrimą, aiškintasi kokie motyvai lėmė sporto šakos pasirinkimą. Tyrimo rezultatai parodė (10 pav.), kad karatė sportininkų pagrindinis sporto šakos pasirinkimo motyvas yra noras naudingai ir įdomiai praleisti laisvalaikį – 4,76 balo, antroje vietoje išskyrė noras tobulėti kaip asmenybei ir būti tvirtais, sportiškais – 4,72 balo. Imtynininkams svarbu tobulėti kaip asmenybėms, būti tvirtais ir sportiškais – 4,62 balo, o sporto šaką rinkosi dėl to, kad norėjo įdomiai ir naudingai praleisti laisvalaikį – 4,42 balo. Iš apklausos rezultatų galima pastebėti, kad karatė sportininkai šią sporto šaką pasirinko ir dėl to, kad joje yra daugiau disciplinos, nei imtynėse, ir jiems tai yra svarbu.



10 pav. Sporto šakos pasirinkimo motyvai (balai)

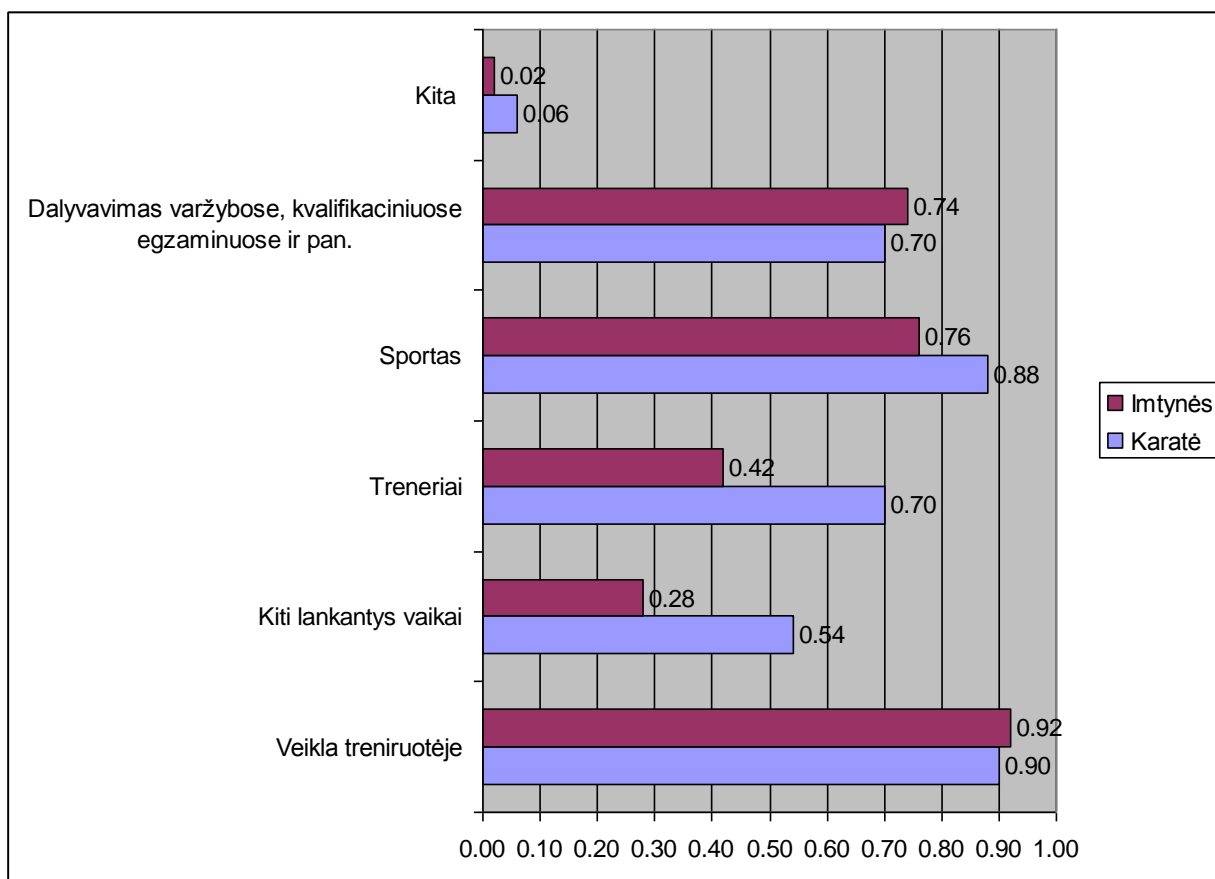
Apklausos rezultatų (11 pav.) pagrindu galima teigti, kad tiriamųjų požiūris į imtynių ir karatė sportą yra teigiamas. Abiejų dvikovės sporto šakų atstovai atsakė į šį klausimą labai panašiai. Jų požiūris parodo, kad šios sporto šakos tikrai nėra vienos iš lengvųjų ir jose reikia

padirbėti, siekiant užsibrėžtų tikslų (pažymėtina, kad, kuo atsakytų įverčių skaičius arčiau nulio, tuo sportininkai šį požiūrį vertina teigiamiau).



11 pav. Požiūris į imtynių ir karatė sportą (balais)

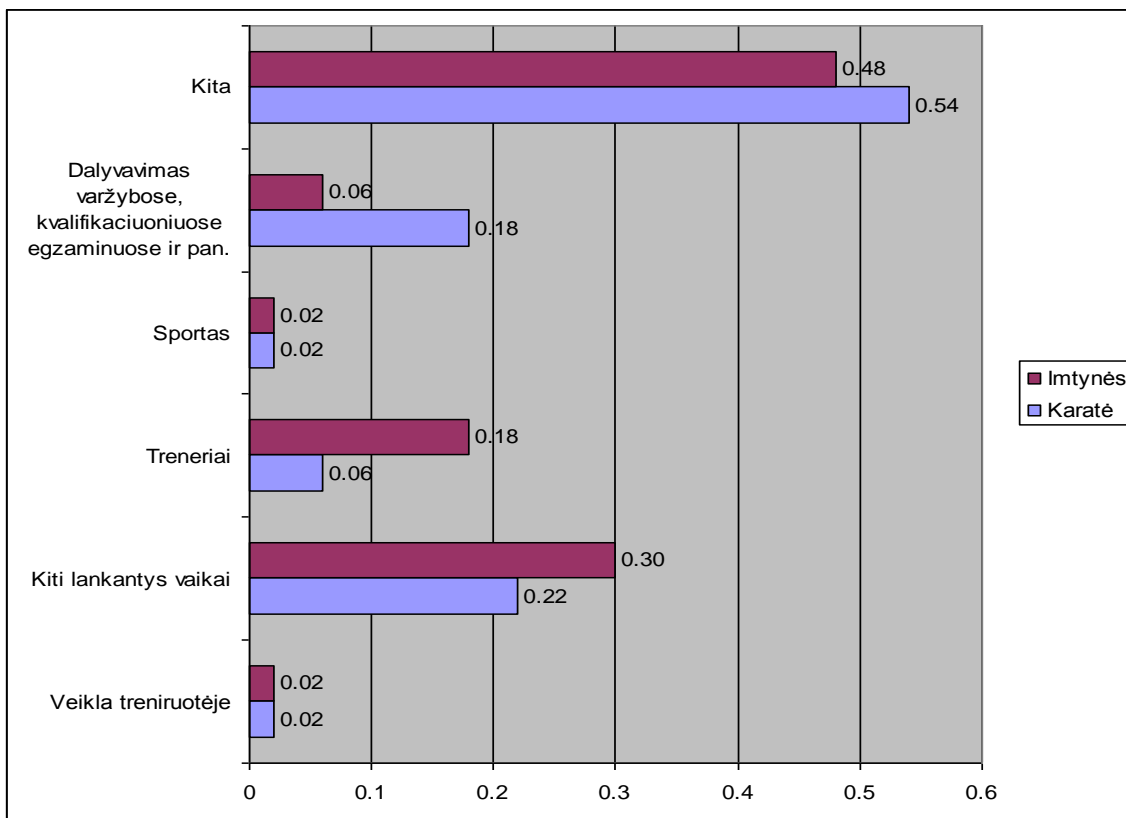
Sportininkams patinka jų pasirinkta sporto šaka, todėl jiems lengviau siekti rezultatų .



12pav. **Sportininkų lankančių dvikovės sporto šakas treniruočių veiklos vertinimo raiška (balais)**

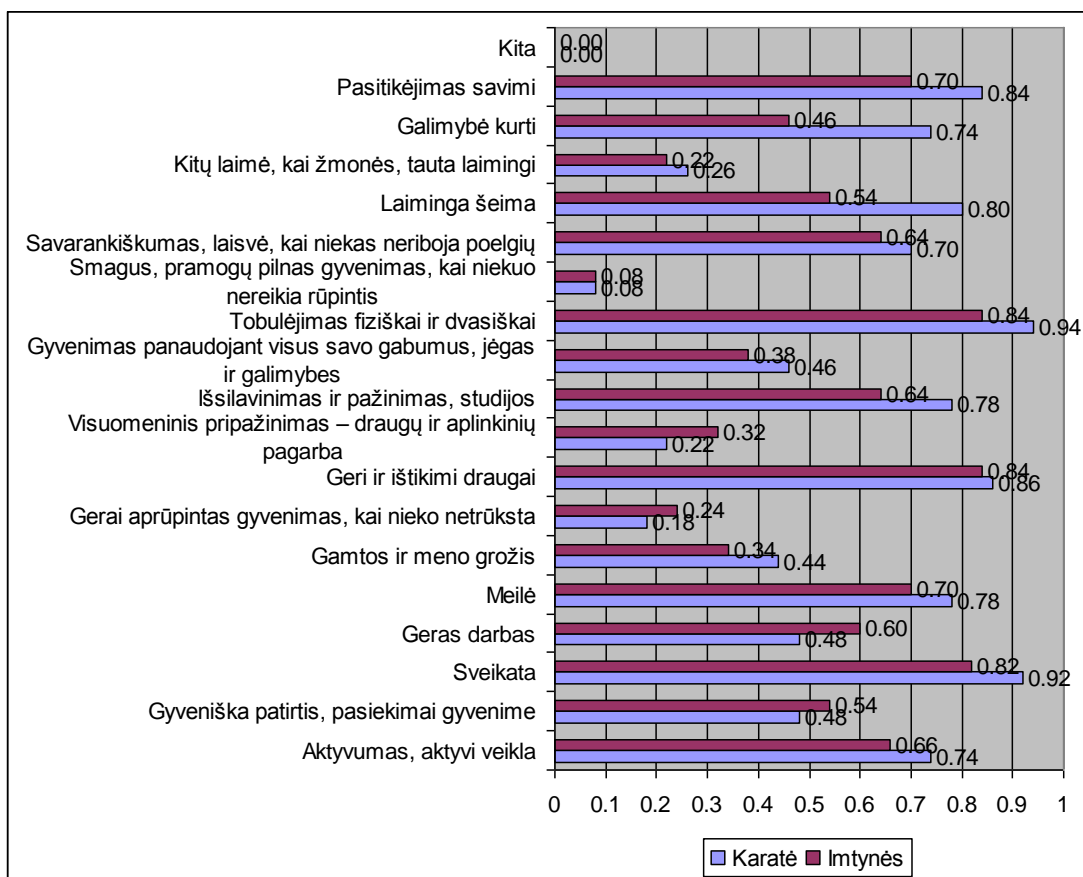
Kaip parodė tyrimas (12 pav.), sportininkai treniruočių veiklą vertina teigiamai, todėl, kad jiems patinka veikla treniruotėse: karatė sportininkai – 0,90 balo, o imtynininkai – 0,92 balo. Antras svarbus dalykas motyvacija. Tyrimas parodė, kad kuo sportininkai yra labiau motyvuoti lankyti treniruotes, tuo jos tampa veiksmingesnėmis. Karatė sportininkai išskyrė trenerio motyvavimo reikšmingumą – 0,70 balo. Tiriamųjų teigimu treneris skatina treniruočių lankymą, taip paveikdamas teigiamai sportininkų lankomumą.

Tuo pačiu tyrime paaiškėjo ir neigiamas dvikovės sporto šakų atstovų požiūris į treniruočių procesą (13 pav.). Karatė sportininkų atsakymų įvertinimas – 0,54 balo, imtynininkų – 0,48 balo - jie dažniausiai rinkosi atsakymą *kita* ir įrašė savo atsakymą, kuris leidžia atskleisti neigiamo vertinimo priežastis: per maža sporto salė, nekokybiškas inventorių. Kitas svarbus veiksnys (imtynininkų atsakymų įvertinimas – 0,30 balo) - nepatinka kiti treniruotėse lankantys bendraamžiai. Tai, manytume, parodo bendravimo problemas, skirtingas sportuojančiųjų vertybes.



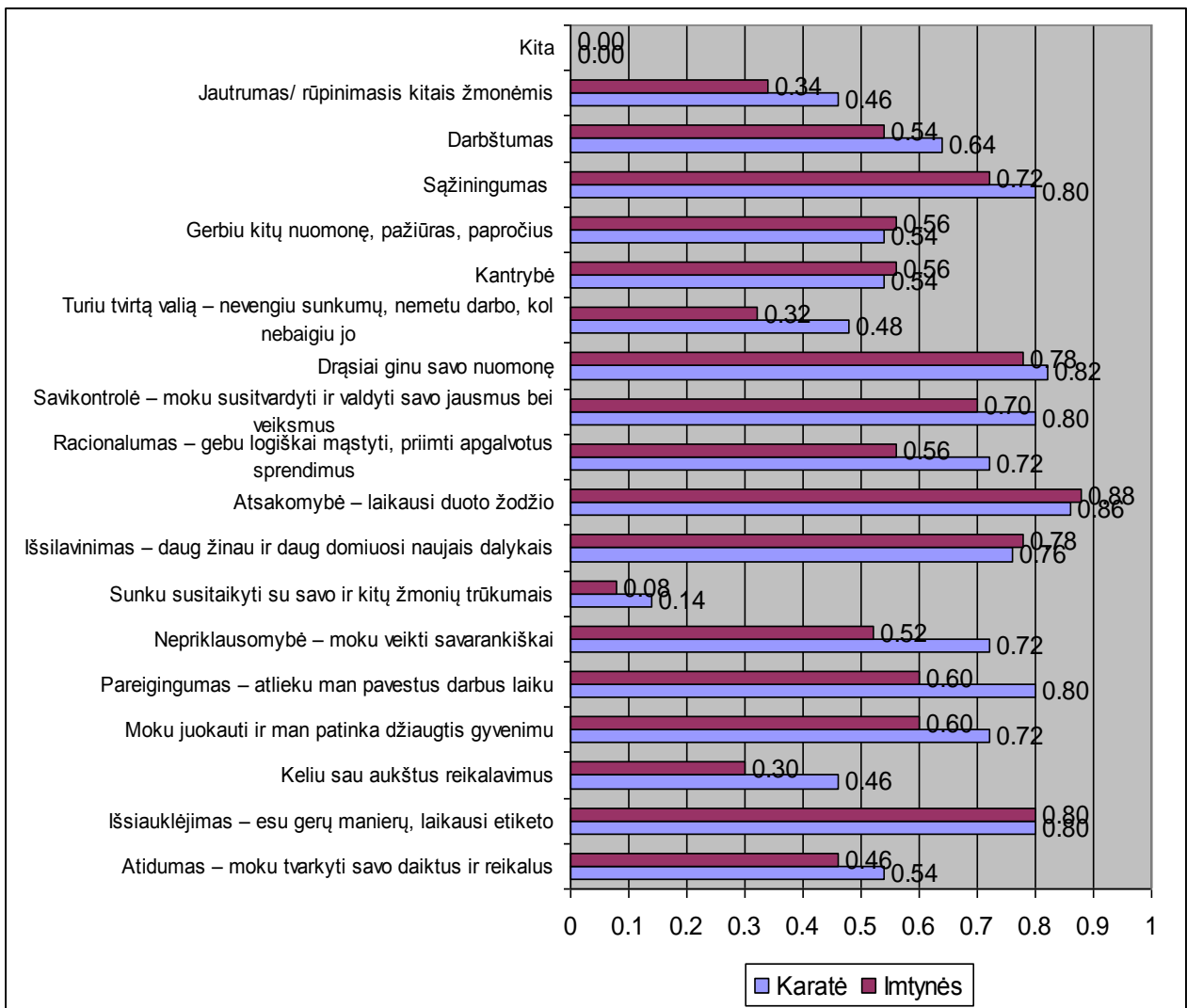
13 pav. Sportininkų lankančių dvikovės sporto šakas neigiamas požiūris į treniuočių veiklos vertinimo raišką (balais)

Tyrimo rezultatai parodė, kad pagrindinė karatė sportininkų vertybinių orientacijų raiška (14 pav.) pasireiškia per tobulėjimą fiziškai ir dvasiškai – 0,94 balo, sveikatą – 0,92 balo. Sportininkai per karatė treniruotes nori tobulinti ne tik savo sveikatą, bet ir ugdyti naujas vertybes. Imtynininkams taip pat vertybinių orientacijų raiška pasireiškia per tobulėjimą fiziškai ir dvasiškai – 0,84 balo, tik po to - tarp gerų ir ištikimų draugų – 0,84 balo.



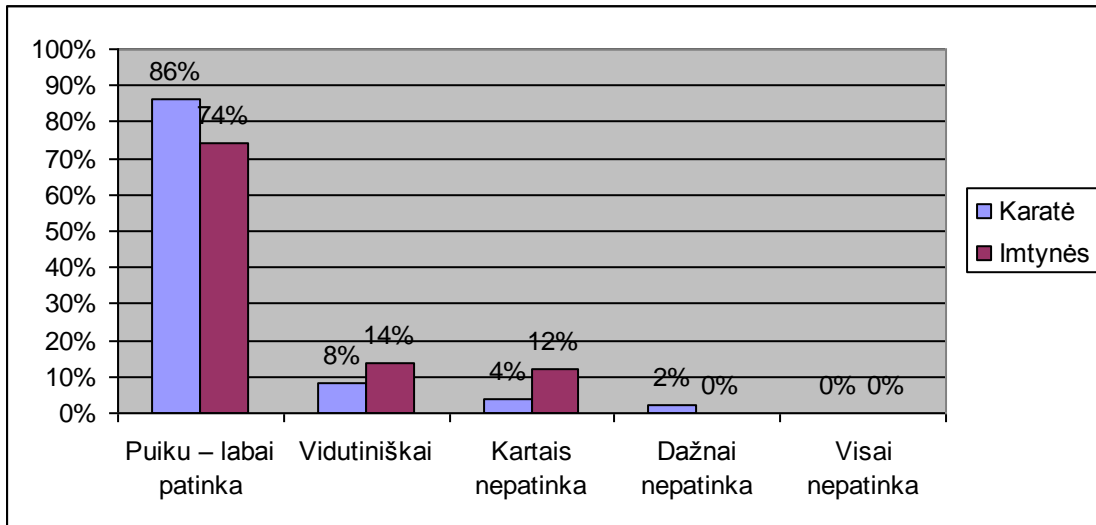
14 pav. Imtynininkų ir karatė sportininkų vertybinių orientacijų raiška (balais)

Iš pateiktų rezultatų (15 pav.) matyti, kad imtynininkų ir karatė sportininkų pagrindinių savybių raiška išreiškiama per atsakomybę, savo nuomonės gynimą, išsiauklėjimą. Karatė sportininkai labiau išskyrė pareigingumą, atidumą, nepriklausomybę, nes per treniruotes yra aiškinama karatė filosofija, kuri ir padeda ugdyti sportininkų vertybių sistemą.



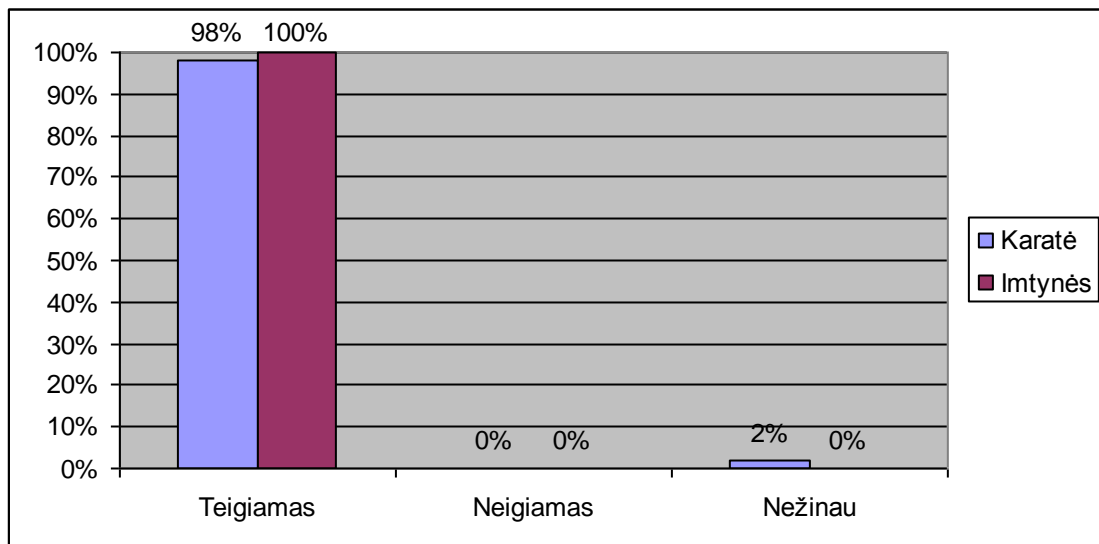
15 pav. Dvikovės sporto šakų sportininkų pagrindinių savybių raiška (balais)

Paaikškėjo (16 pav.), kad treniruotės veiklos sukiamas emocinis klimatas yra puikus abiejų sporto šakų atstovamas ir sportininkams emocinis klimatas patinka.



16 pav. **Treniruotės veiklos sukeliamas emocinis klimatas** (balais)

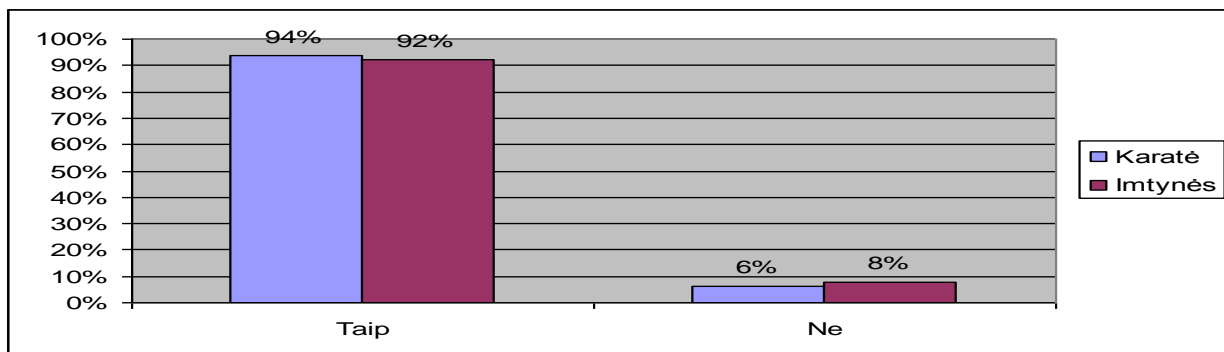
Tiriant treniruotėse vyraujančią emocinį klimatą (17 pav.), paaiškėjo, kad imtynininkai ir karatė sportininkai emocinį klimatą treniruotėse vertina teigiamai. Imtynininkai teigiamo vertinimo variantą pasirinko – 100 %, o karatė sportininkai atitinkamai – 98 %. Galima manyti, kad abiejų dvikovės sporto šakų sportininkai noriai lanko treniruotes, juos tenkina treniruočių emocinis klimatas.



17 pav. **Emocijų raiška treniruotėje (%)**

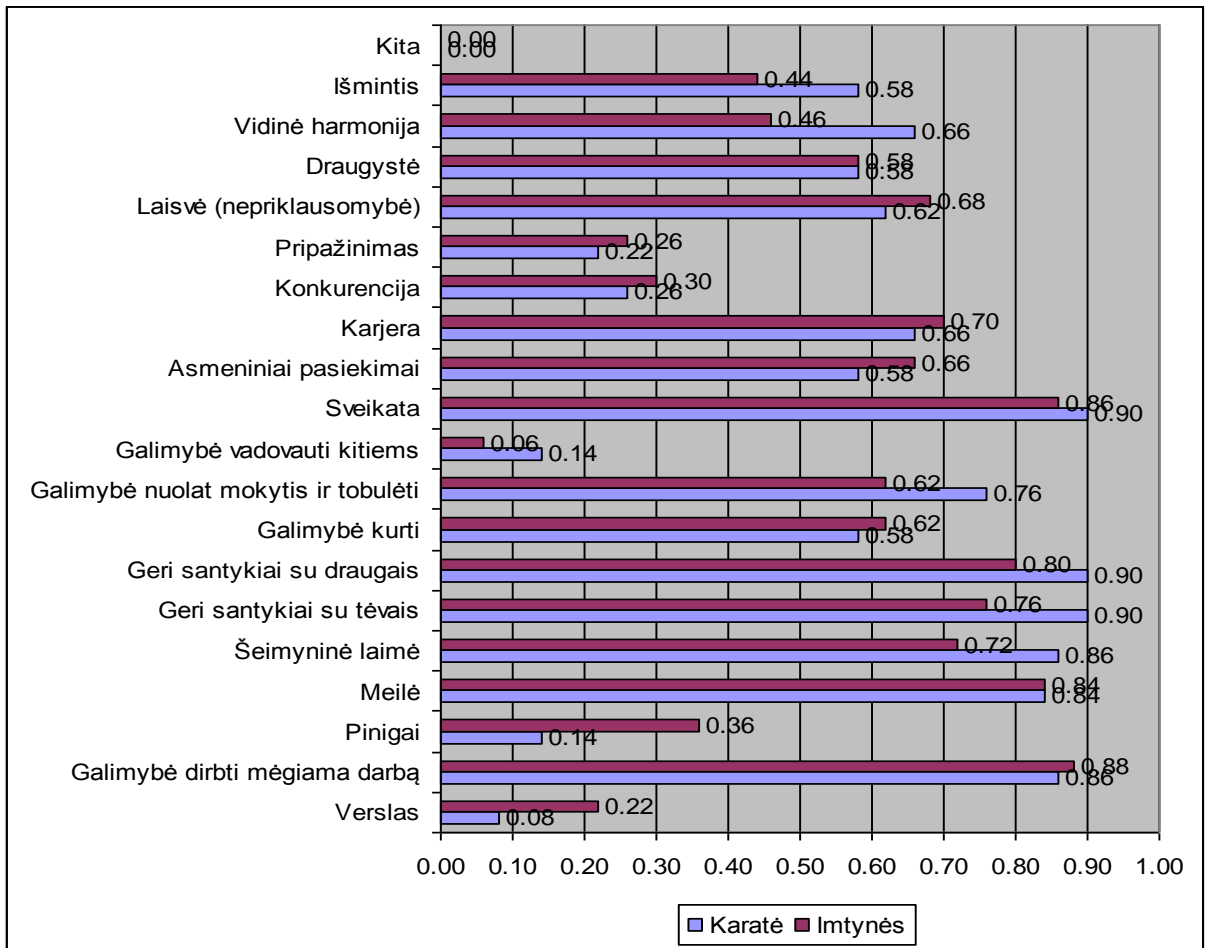
Siejant tyrimo rezultatus su teorinėmis įžvalgomis, teigtina, jog S. Šukys (2005), manytume, teisingas teigdamas, jog šių laikų sporto vyraujantis tikslas – nugalėti, t.y. pasiekti pergalę, laimėti

sportinę kovą. Tai įrodė ir mūsų tyrimo rezultatai (18 pav.), teigdami, kad ateityje norėtų būti gerais sportininkais ir siekti aukštų rezultatų savo sporto šakoje - t.y., tiek imtynininkai, tiek karatė sportininkai planuoja užsiiminti profesionaliu sportu.



18pav. Dvikovės sporto šakų sportininkų nuomonė apie sportininko karjerą (%)

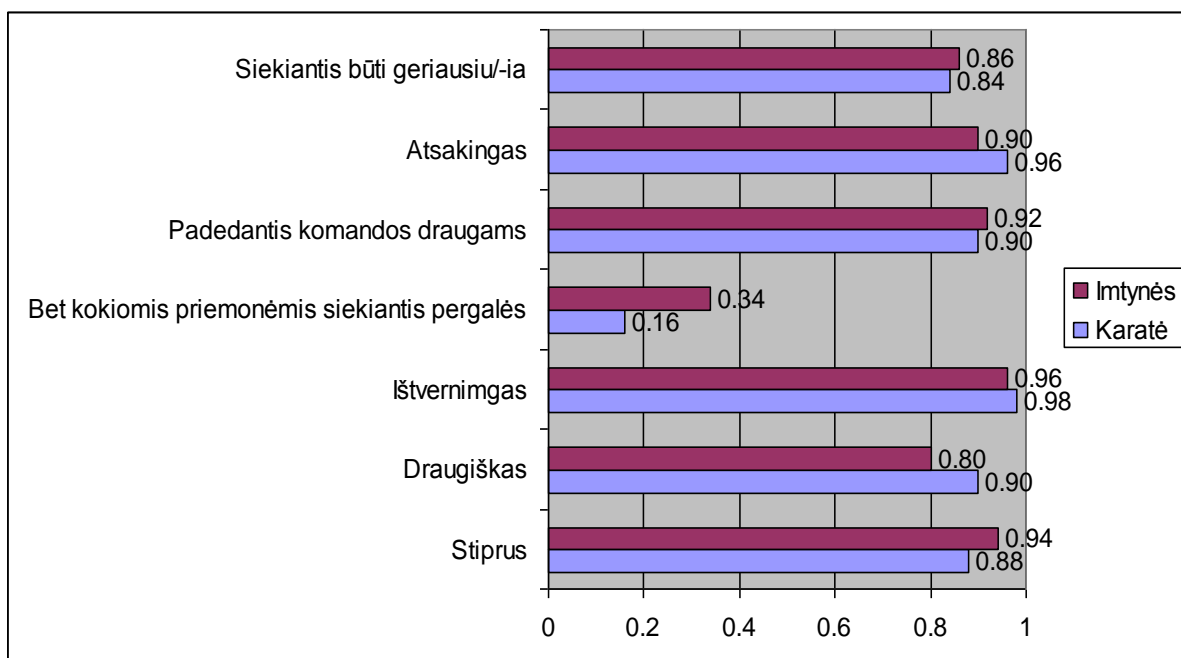
Apklaustos rezultatai parodė, kad gyvenimo prioritetų svarba sportuojančiųjų skiriasi. Aptariamai karatė sportininkų atsakymų variantus (19 pav.), paaiškėjo, kad jie į pirmą planą kelia tris, jų nuomone, svarbiausius gyvenimo prioritetus: sveikata ir geri santykiai su tėvais, draugais. Imtynininkai, kaip vieną svarbiausių gyvenimo prioritetų, pasirinko dirbti mėgiamą darbą, sveikatą ir laimę šeimoje. Akcentuota ir tai, kad jiems labai svarbu sportinė karjera ir užsibrėžtų tikslų realizavimas.



19 pav. Sportininkų gyvenimo prioritetų svarba (balais)

3.3. Subjektyvus idealaus sportininko vaizdinys: nuomonių raiškos analizė

Tiriamiesiems buvo pasiūlyta apibūdinti idealaus sportininko savybes (kaip jie įsivaizduoja sportininką). Iš tyrimo rezultatų, kurie pateikti (19 pav.) paaiškėjo, kad, tiriamųjų nuomone, geras sportininkas turi būti ne tik ištvermingas, atsakingas, stiprus, bet ir padedantis komandos nariams. Mažiausiai buvo atsakymų, susijusių su pergales siekimu bet kokiomis priemonėmis.



19 pav. Dvikovės sporto šakų atstovų įsivaizduojamo sportininko apibūdinimas (balais)

Imtynininkai ir karatė sportininkai turėjo apibūdinti gero sportininko savybes ir koks jis turėtų būti. Iš tyrimo rezultatų, kurie pateikti (19 pav.) galima matyti, kad geras sportininkas turi būti ne tik ištvėrimingas, atsakingas, stiprus, bet ir padedantis komandos nariams. Mažiausiai atsakė, kad tikro sportininko bruožas - bet kokiomis priemonėmis siekti pergalės.

Kiekvienas anketos klausimų blokas buvo užbaigiamas atvirais tiriamųjų išsakytais (eilutėje *Kita*), kurie atvėrė mums galimybę patvirtinti struktūruotų anketos klausimų atsakymus, papildant juos laisva tiriamųjų refleksija. Išryškėjo tai, kad sportininkams svarbu asmeninio ir profesinio gyvenimo tikslai (šią kategoriją patvirtina *Tikslo turėjimo* ir *Tikslo siekimo* subkategorijos). Tuo pačiu sportininkai suvokia, kad tikslų realizavimui būtina žinoti savo vidinius ir išorinius resursus, ką ir įrodo 1 lentelėje minėtas kategorijos atspindinčios subkategorijos.

Subjektyvus idealaus sportininko vaizdinys (kategorija – subkategorijos)

Kategorija	Subkategorijos	Prasminiai teiginiai	Teiginių skaičius
Asmeninio gyvenimo ir profesiniai tikslai	Tikslo turėjimas	<...> tikslo siekimui reikia turėti tikslą į kurį gali lygiuotis; <...> sportininkas turintis gyvenimo tikslą lengviau orientuojasi sportinėje veikloje <...>; <...> žinantis, ko nori iš sporto ir turintis užsibrėžtus tikslus <...>.	3
	Tikslo siekimas	<...> mokantis susikaupti ir pasitikintis savo galimybėmis, kuriomis stengiasi įgyvendinti savo užsibrėžtus tikslus; <...> pasiryžęs kovoti dėl savo siekiamų tikslų; atiduodantis 110 % savęs dėl savo tikslo; <...> turėti aiškų tikslą ir jo siekti; <...> pasitikintis savimi, ir siekiantis užsibrėžto tikslo; <...> užsiimti mėgstama veikla, per kurią tobulėja ir siekia tikslų; <...> siekia geriausių rezultatų savo galimybių ribose <...>; <...> turintis tikslą ir jo atkakliai siekiantis;	8
Vidiniai resursai	Fizinės savybės	<...> daug dirba, kad pasiektų norimus rezultatus; stiprus, kantrus ir išvermingas; <...> greitas, energingas, išvermingas, nelepus, greitos reakcijos <...>;	3
	Asmenybės savybės	<...> sąžiningas stiprus žmogus; mandagus, drąsus, nuoširdus <...> garbingas, kuklus, draugiškas <...>; atkaklus, darbštus, atsakingas, veiklus, draugiškas <...>;	3
	Gebėjimas įveikti sunkumus	<...> pralaimėjus nenuleisti rankų, o stengtis ruošti kitoms varžyboms; <...> niekada nepasiduoda sunkumams, moka pralaimėti ir žino, kad kiekvienas pralaimėjimas veda arčiau pergalės, dėl patirtų pralaimėjimų nekaltina savęs, bet daro išvadas, kad ateityje tokių nebūtų;	2
	Pasitikėjimas savimi	<...> pasitikintis savimi ir žinantis ko nori iš sporto; <...> pasitikintis savo galimybėmis <...>; <...> pasitikintis savimi ir aplinkiniais.	3
Karjeros tęstinumo	Sportinės karjeros tęstinumas	<...> turi būti nusiteikęs užsiimti sportu ne vieną dieną; <...> pasiryžęs užsiimti sportu ir siekti keliamu tikslu ir uždaviniu; <...> sportininku netampama per vieną dieną, tai ilgo ir nuoseklaus darbo vaisius;	3
Vertybines nuostatos	Laimėjimų vertės suvokimas	<...> mokantis suprasti laimėjimo vertę; <...> atsakingas, pasitikintis savimi;	2
	Savikontrolė	<...> sugebantis kontroliuoti savo emocijas ir būseną; <...> stiprios savo nuomonės, pasitikintis savimi ir aplinkiniais, pasiruošęs psichologiškai, fiziškai ir dvasiškai; <...> stiprus psichologiškai; <...> dėl patirtų pralaimėjimų nekaltina savęs, bet daro išvadas, kad ateityje tokių nebūtų;	4

Svarbu tai, kad sportininkai pripažįsra būtinybę siekti karjeros Išryškėjo ir nuostatos į vertybines orientacijas, kurios išreiškiamos subkategorijomis“ *Laimėjimų vertės suvokimas* ir *Savikontrolė*. Būtent išskirtą savikontrolės reikšmę nusakanti kategorija įrodo analizuojamų sporto šakų specifiškumą ir išskirtinį įsivaizduojamo idealus sportininko bruožą.

3.4. Sportininkų vertybinių orientacijų projektavimo teorinis - hipotetinis modelis

Tyrimo duomenys suteikė galimybę sudaryti teorinį – hipotetinį sportininkų vertybinių orientacijų projektavimo modelį (20 pav.).

Atlikus tyrimo duomenų ir literatūros šaltinių analizę išryškėjo penki vertybinių orientacijų ugdymo/si uždaviniai:

1. Etinių normų, elgesio ugdymas/is;
2. Adekvačios situacijos suvokimo ugdymas/is;
3. Darbštumo, sportinio rezultato siekimo ugdymas/is;
4. Empatijos jausmo ugdymas/is;
5. Bendravimo, bendradarbiavimo emocinės santykių ugdymas/is komandoje.

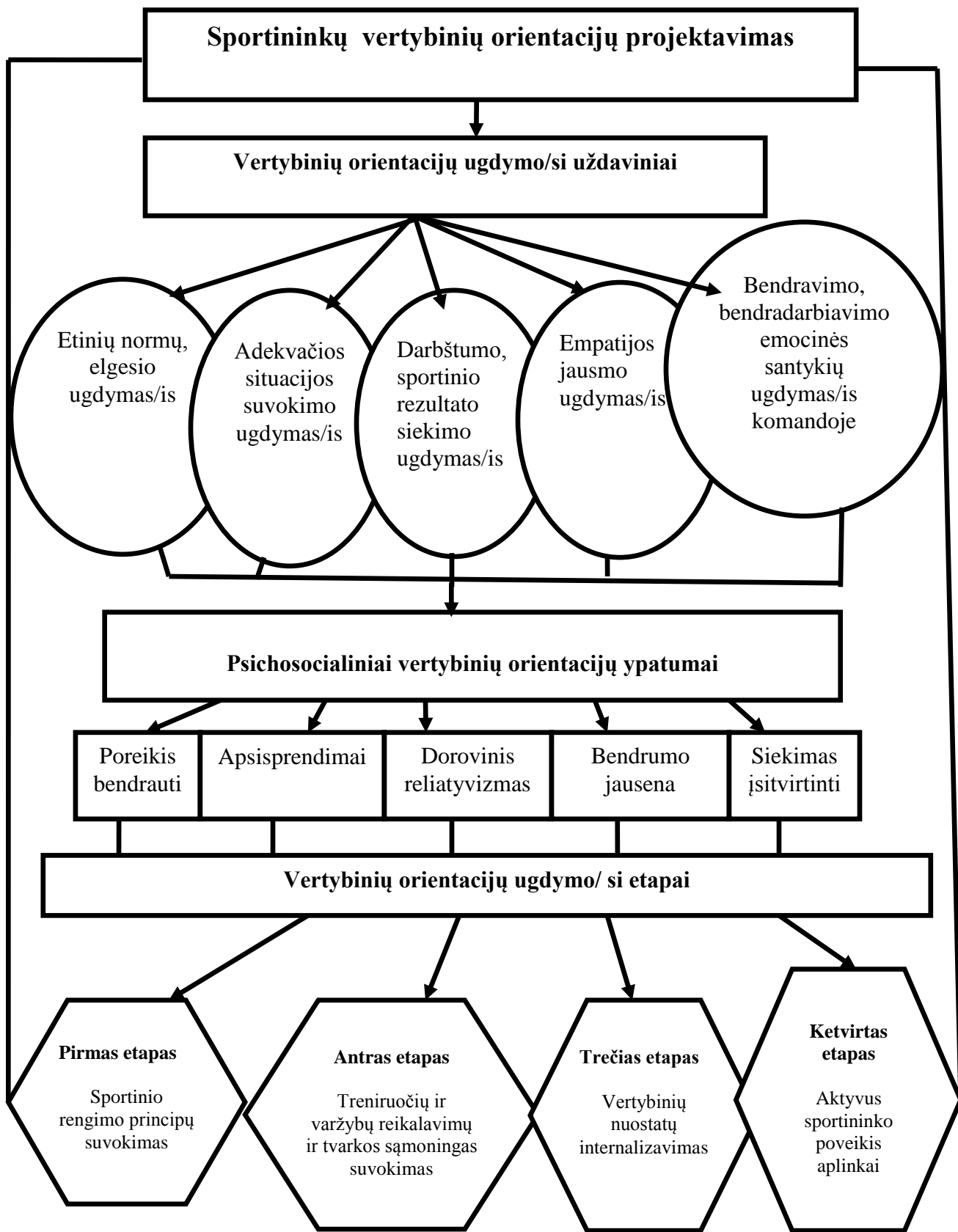
Psichosocialiniai vertybinių orientacijų ypatumai reiškiasi šiomis dimensijomis:

1. Poreikis bendrauti;
2. Apsisprendimai;
3. Dorovinis reliatyvizmas;
4. Bendrumo jausena;
5. Siekimas įsitvirtinti.

Vertybinių orientacijų ugdymo/si etapus atskleidžia šie komponentai:

1. Sportinio rengimo principų suvokimas;
2. Treniruočių ir varžybų reikalavimų ir tvarkos sąmoningas suvokimas;
3. Vertybinių nuostatų internalizavimas;
4. Aktyvus sportininko poveikis aplinkai.

Išskyrus vertybinių orientacijų ugdymo/si uždavinius, ypatumus ir etapus, edukacinės aplinkos kontekste, atsiskleidė galimybė sukurti sportininkų vertybinių orientacijų projektavimo teorinį – hipotetinį modelį, kuris susideda iš aukščiau išvardintų trijų pagrindinių dalių.



20 pav. Imtynininkų ir karatė sportininkų vertybinių orientacijų projektavimas

DISKUSIJA

Šiuolaikinės globalizacijos mastas, greitis ir raiškos pobūdis vis daugiau įpareigoja rūpintis sportininkų vertybių ugdymu. Teorinės analizės pagrindu pavyko išskirti pagrindinės vertybinių orientacijų grupes, kurios lakoniškai ir, tuo pat metu, pakankamai pilnai apibūdina vertybių sistemą, vertybės apima įsitikinimus, veiklą, nuomones, moralines normas, savireguliaciją, tradicijas, vaizduotę, visuomeninę nuomonę ir kita. Tokios vertybės kaip žmogus, gyvenimas, sveikata, išsilavinimas, meilė, dora, grožis ir darbas yra universalios. Jos labiausiai atspindi žmonių poreikius ir taip vienija žmoniją, įkūnija moralę ir svarbiausius demokratijos principus - laisvę, tiesą, teisingumą ir pareigą.

Šio tyrimo problema suformuluota taip, kad būtų galima atskleisti sportuojančiųjų gyvenimiškas patirtis, aptikti suvokiamus vertybių elementus, panaudojamus kaip priemonės ir resursus, siekiant gyvenimo tikslų ir sportinių rezultatų, o tuo pačiu ir vertybių realizavimo.

Įdomu tai, kad mūsų gauti tyrimo rezultatai sutampa su S. Šukio (2001) asmenybės savybių tyrimo rezultatais, parodžiusiais, kad aktyviai sportuojantiems būdingesnės tos savybės, kurios yra artimesnės sportinei veiklai bei sportiniams rezultatams siekti. Sėkmingą veiklą užtikrina ir lemiamą reikšmę turi kiekvieno, veikiančio grupėje ar komandoje, vertybės, požūriai ir asmenybės savybės. Mūsų tyrimo nuostatos artimos idėjai, kad pamatinė kompetencijos ugdymo dalis yra vertybės, o sėkmingas kompetencijos ugdymas galimas tik suprantant ugdytinių vertybes ir sudarant aplinkybes, kuriose ji aktualizuojasi (Aramavičiūtė, 1998). Todėl suprantama, kodėl tam tikrų vertybių ar stereotipų perdavimas edukacijos per sportą procese efektyvina ne tik sportininkų, bet ir visos visuomenės vertybinių nuostatų formavimą.

Analizuojant ir lyginant reikšmingiausias imtynių ir karatė sporto šakų sportininkų vertybines orientacijas pastebėta, kad meilės, pagarbos tėvams ir artimiesiems, giminėms, vyresniems žmonėms vertybės yra reikšmingos tiek žaidėjams, tiek sportininkams. Asmeninės šeimos vertybės irgi paremtos teigiamomis nuostatomis. Tirti sportininkai itin akcentuoja meistriško augimą ir idealių rezultatų siekimą.

Reflektuojant atlikto tyrimo kontekstuose, tampa suprantama, kaip aktualu ateityje atlikti sportuojančiųjų vertybinių orientacijų gilesnę ir išsamesnę analizę, taikant kokybinius tyrimo metodus.

Apibendrinant pažymėsime, kad mums pavyko nustatyti pagrindinių vertybių, būdingų dvikovės sporto šakų atstovams, turinį, kuris formuojasi savęs aktualizavimo procesuose ir, mūsų nuomone, yra pagrindinis motyvuojantis šaltinis, siekiant rezultatų sporte, sėkmės gyvenime.

Tačiau mūsų tiriamos sportininkų vertybių sistemos analizė būtų nepilna be klausimo apie jos hierarchinį organizavimą. Tuo tikslu, remiantis teorinėmis išvalgomis ir empirinio tyrimo rezultatais, buvo sudarytas teorinis – hipotetinis vertybių projektavimo modelis.

IŠVADOS

1. Išvados grindžiamos teorinių įžvalgų analizės pagrindu:
 - 1.1. Sporto mokslo tyrinėtojai (Stonkus, 2000; Malinauskas, 2001; Miškinis, 2006) ugdomąją sportinę veiklą vertina kaip vertybių ar vertybinių orientacijų plėtojimą per sportinę veiklą edukacinėje aplinkoje, taip veikiant sportuojančiųjų elgesį.
 - 1.2. Teorinės įžvalgos leidžia teigti, kad imtynininkų ir karatė sportininkų vertybinių orientacijų projektavimo ypatumų tyrimai reikalauja gilesnės analizės.
2. Išvados grindžiamos kiekybinio tyrimo rezultatų pagrindu:
 - 2.1. Dvikovės sporto šakų sportininkų labiausiai vertinamos tos pačios trenerio savybės: žinios, bendradarbiavimas atsakingumas ir kt.
 - 2.2. Šiame darbe pateikiama imtynininkų ir karatė sportininkų apklausos lyginamieji duomenys: motyvai lėmę sporto šakos pasirinkimą, požiūris į imtynių ir karatė sportą, vertybinių orientacijų ir pagrindinių savybių raiška, sportininkų gyvenimo prioritetų svarba.
 - 2.3. Imtynininkų ir karatė sportininkų vertybinių orientacijų raiška panaši. Vertybės ir vertybinės orientacijos formuojasi pas kiekvieną skirtingai, nes kiekvienas susidaro savo vertybių sistemą ir kas joje yra svarbiausia renkasi pats. Imtynininkai labiau siekia pergalių, o karatė sportininkai šią sporto šaką renkasi ne vien dėl sportinio rezultato, bet todėl, kad jiems karatė lyg gyvenimo būdas.
3. Išvados grindžiamos kokybinio tyrimo rezultatų pagrindu:
 - 3.1. Imtynininkai ir karatė sportininkai išsakė, jog jiems svarbu asmeninio ir profesinio gyvenimo tikslai, taip pat sportininkai suvokia, kad tikslų realizavimui svarbu žinoti savo vidinius ir išorinius resursus.
 - 3.2. Kokybinio tyrimo rezultatų analizė išryškino, tyrime dalyvavusių imtynininkų ir karatė sportininkų, išsakytą poreikį siekti karjeros.
 - 3.3. Sportininkų esminė vertybė – dvasinių ir fizinių galių tobulinimas ir pasitikėjimas savimi, gyvenimiška patirtis. Šios vertybės, jų manymu, yra esminės tiek gyvenime, tiek siekiant sportinės karjeros.
 - 3.4. Tyrimo rezultatų analizės pagrindu galima teigti, kad sportininkų vertybinių orientacijų projektavimui didelę reikšmę turi edukacinė treniruočių, pats procesas, kuriame treneris perteikia sporto šakos savybes ir trenerio asmenybę.

4. **Apibendrinanti išvada.** Tyrimo rezultatai leidžia konstatuoti, kad magistro darbe formuojama hipotezė, teigianti, imtynių ir karatė sporto treniruočių edukacinė aplinka tiesiogiai įtakoja sportininkų vertybių ir vertybinių orientacijų projektavimą ir veikia jų elgesį, pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

1. Klubų vadovai, sporto treneriai turėtų atsakingai žiūrėti į veiklą treniruotėse, sporto šakos pateikimą, per kurią ugdomos vertybės ir vertybinės orientacijos. Svarbu tai, kad vertybės ir vertybinės orientacijos kiekvienam taptu internalizacija.
2. Sporto treneriai turi būti ne tik geri savo dalyko žinovai, bet ir mėgstantis savo darbą ir perteikiantis savo darbo patirtį savo ugdytiniams per edukacinę klubo veiklą.
3. Karatė vertybines orientacijas taikyti imtynių sporto šakoje.
4. Perteikiant tam tikrą informaciją apie dvikovės sporto šakų sportinius veiksmus jie turi jiems paaiškinti, kaip svarbu, kad tie visi veiksmai būtų naudojami tik tam tikroje erdvėje ir tam tikru laiku.
5. Treneriai turi bendrauti ir bendradarbiauti su sportininkų tėvais, kad būtų tinkamai ugdomos sportininkų vertybės per sportą.

LITERATŪRA

1. Aramavičiūtė, V. (1998). *Aukštesnių klasių moksleivių dvasingumo raidos aspektai*. Acta Pedagogica Vilnensia.
2. Allport G. (1963). *Pattern and Growth in Personality*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
3. Antonovsky A. *Unraveling the mystery of health. How people manage stress and stay well*. London: ossey-bass; 1987. p. 187.
4. Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis.
5. Aramavičiūtė, V., Martišauskienė, E. (2009). *Vertybės: švietimo strategijos ir realybė*. Pedagogika.
6. Batutis, O., Gadeikis, L. (2009). *Moksleivių vertybės ir teigiamas požiūris į fizinę saviugdą: formavimas, ugdymas: studijų knyga*. Kaunas: LKKA.
7. Beržinskas, G. (2004). *Moralinės asmenybės ir etikos ugdymas*. Vilnius:
8. Bitinas, B. (1995). *Auklėjimo procesas*. Šiauliai: ŠPI.
9. Bitinas, B. (2004). *Hodegetika. Auklėjimo teorija ir praktika*. Vilnius: Kronta.
10. Crosini, R. (2002). *The dictionary of psychology*. New York.
11. Crum, B. J. (1993). A critical review of competing PE Concepts. Invited paper for “The 2nd European Forum: Sport Sciences in Europe 1993 – Current and Future Perspectives”. Germany: Cologne.
12. Čiužas, A. (2001). *Besimokančio jaunimo vertybinės orientacijos*. Vilnius: Lietuvos sociologijos ir filosofijos institutas.
13. Čiužas, A., Ratkevičienė, V., Stankevičius, P., Vasyliūtė, A. (2005). *Akademinis jaunimas: gyvenimo būdas ar vertybės*. Vilnius: SMI.
14. Dystervegas, A. (1988). *Pedagoginiai raštai*. Kunas: Šviesa.
15. Daniliavičienė, D. (2008). Šeima ir jos vertybės: trijų kartų įžvalgos. Jaunimas ir šiuolaikinis pasaulis: socialinių patirčių įžvalgos. *Ekonominės ir socialinės politikos studijos (IV)*. *Mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: VPI.
16. Goštautas, A. (2003). Jaunimo vertybinių orientacijų, sveikatos ir gyvenimo stiliaus rodikliai aukštesniojoje mokykloje. *Jaunimo vertybinės orientacijos: straipsnių rinkinys*. Vilnius: VDU.
17. Grupe, O. (1994). Sport and culture – the culture of sport. *International Journal of Physical Education*.

18. Harrison, R. (1995). Descriptivism. *T. Honderich Philosophy*. Oxford.
19. Hemburn, R. (1995). Moral Realism. *T. Honderich Philosophy*. Oxford.
20. Ivanauskienė, V. (2001).
21. Jacikevičius, A. (1995). *Siela, mokslas, gyvensena: psichologijos įvadas studijų pradžiai*. Vilnius: Žodynas.
22. Jovaiša, L. (1985). *Ugdymosi gairės*. Kaunas: Šviesa.
23. Jovaiša, L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
24. Jovaiša, L. (2002). *Edukologijos įvadas*. Vilnius: VU.
25. Karoblis, P. (2005). *Sportinio rengimo teorija ir didaktika*. Vilnius: VPU.
26. Kruz, D. (1979). *Elemente des Schulsports. Grundlagen einer pragmatischen Fachdidaktik*. Schorndarf.
27. Kuzmickas, B. (1996). *Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė*. Vilnius: Rosma.
28. Kuzmickas, B. (2001). *Laimė, Asmenybė, Vertybės*. Monografija. Vilnius: LTU.
29. Maslaw, A. (1979). *Motivation and Personalaly*. New York.
30. McLaughlin, T. (1997). *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė*. Kaunas: Technologija.
31. Mikalauskas, P. (2002). *Psichologinių veiksnių nustatymas didelio meistriškumo moterų rankinio komanduose*. Sporto mokslas.
32. Miškinis, K. (2002). *Sporto pedagogikos pagrindai*. Kaunas: VPU.
33. Munje, E. (1996). *Personalizmas*. Vilnius: Pradai.
34. Ostasevičienė, V. (2002).
35. *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslų ir enciklopedijų leidykla.
36. Pruskus, V. (2005). *Vertybės rinkoje: sąveika ir pasirinkimas*. Vilnius: VPU.
37. Rokeach, M. (1976). *The nature of human values and value systems. Current perspectives in social psychology*. New York.
38. Stonkus, S. (1996). *Sporto terminų žodymas*. Kaunas: LKKA
39. Šalkauskis, S. (1991). *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
40. Šukys, S. (2000). Vaikų ir jaunimo ugdymas sporte. *Pedagogika*. Vilnius: VPU.
41. Šukys, S. (2001).
42. Vasiliauskas, R. (1992). *Vertybių ugdymas*. Vilnius: VPU.
43. Vasiliauskas, R. (2005). *Vertybių pedagogika*. Vilnius: VPU.
44. Volbekienė, V., Mikaitienė, G. (1998).
45. Žemaitis, V. (1983). *Dorovinės sąvokos*. Vilnius: Mintis.

PRIEDAI

ANKETA

IMTYNINKŲ IR KARATĖ SPORTININKŲ VERTYBINIŲ ORIENTACIJŲ RAIŠKOS YPATUMAI



Gerb. sportininkai, aš, Šiaulių universiteto Kūno kultūros ir sporto edukologijos katedros IV kurso studentė Ieva Krivickitė, rašau bakalauro darbą. Šia anketa noriu įvertinti Jūsų vertybių orientacijų raiškos ypatumus ir kaip jie pasireiškia per jūsų treniruotes. Jūsų nuoširdūs atsakymai labai padės man atlikti tyrimą, prašau bendradarbiauti: atidžiai perskaityti ir atsakyti į visus anketoje pateiktus klausimus. Anketoje yra klausimų, į kuriuos atsakymų variantų Jums nepateikiami, į juos atsakykite laisvai, įrašykite jums priimtina atsakymą. Jūsų pateikta informacija bus konfidenciali ir anonimiška, ji bus panaudota tik moksliniais tikslais. Dėkoju už bendradarbiavimą ir nuoširdžius atsakymus.

Jums labiausiai priimtina atsakymą apibraukite:

I. ATSAKYKITE Į KLAUSIMUS APIE SAVE

1. Jūsų lytis?

- Mergina
- Vaikinas

2. Jūsų amžius

3. Jūsų sporto šaka?

- Imtynės
- Karatė

4. Ar treniruotės vyksta toli nuo namų?

- Mažiau negu 1 km;
- Nuo 2 iki 4 km;
- Nuo 5 iki 10 km;
- Daugiau kaip 10 km.

5. Kiek kartų per savaitę lankote imtynes ar karate treniruotes?

- 1 – 2 kartus per savaitę
- 2 – 3 kartus per savaitę
- 3 – 4 kartus per savaitę
- Tada, kada netingiu

- Kita

6. Jūsų pasiekimai karatė sporte:

- Nesenai pradėjau sportuoti, todėl dar neturiu laimėjimų
- Turiu baltą diržą
- Turiu mėlyną diržą
- Turiu geltoną diržą
- Turiu žalią diržą
- Turiu rudą diržą
- Turiu juodą diržą
- Turiu 1 – 5 daną

7. Jūsų pasiekimai imtynių sporte:

- Nesenai pradėjau sportuoti, todėl dar neturiu laimėjimų
- Lietuvos čempionatų prizininkas/-ė
- Tarptautinių čempionatų laimėtojas/-a ar prizininkas/-ė

8. Ar dažnai sulaukiate tėvelių, kurie ateina pažiūrėti, kaip jūs treniruojatės?

- Taip
- Ne
- Tėvelių į treniruotes neįleidžia treneris, nes.....
- Nenoriu, kad tėvai mane stebėtų per treniruotes, nes.....
- Kita

9. Kokios trenerio savybės labiausiai vertinate? (pažymėkite visus variantus, kurie jums tinka):

- Sąžiningumą
- Garbingumą
- Bendradarbiavimą
- Žinias
- Atsakingumą
- Savarankiškumą
- Susikaupimą
- Ištvėrę
- Toleranciją
- Kita

II. SPORTO ŠAKOS PASIRINKIMO MOTYVAI

10. Kokie motyvai lėmė jūsų pasirinkimą lankyti imtynes ar karate užsiėmimus? (Ties kiekvienu teiginiu pasirinkite, Jūsų nuomone, Jums priimtinausią teiginio vertinimo variantą)

Eil. Nr.	Motyvai	Vertinimas				
		Labai svarbu	Svarbu	Nežinau	Nelabai svarbu	Visai nesvarbu
1.	Noriu tobulinti save, kaip asmenybę, o taip pat būti tvirtas (-a) ir sportiškas (-a).					

2.	Ketinu siekti sportinės karjeros					
3.	Dėl to, kad imtynininkai/karatistai stiprūs ir jų visi bijo					
4.	Dėl to, kad mano draugai jau lanko ir man parekomendavo					
5.	Moko pagarbos treneriui, aplinkiniams, taip pat paklusnumo					
6.	Norėjau mokėti apsiginti, kai mane užpuls arba, kai pravardžiuos, tyčiosis					
7.	Moko disciplinos, pareigingumo, drausmingumo (tvarka kaip kariuomenėje)					
8.	Noriu naudingai ir įdomiai praleisti laisvalaikį					
9.	Ugdo punctualumą					
10.	Dėl to, kad taip liepė tėvai					
11.	Man patiko, kad imtynės ar karatė, moko ne muštis, bet apsiginti ir mąstyti, tampa savotišku gyvenimo būdu					
12.	Moko pasitikėjimo savimi					
13.	Ugdo kantrybę					
14.	Moko laikytis duoto žodžio, pareigos jausmo, atsakomybės už savo veiksmus					
15.	Moko susikaupti					
16.	Pamačiau skelbimą mokykloje/ ar kitur					
17.	Mane pastebėjo kūno kultūros mokytojas ir pasiūlė lankyti					
18.	Kita.....					

III. POŽIŪRIS Į IMTYNES / KARATĖ SPORTĄ

11. Požiūris į imtynių / karatė sportą:

(Pažymėkite rutuliuką prie kiekvieno Jums priimtino teiginio – jei labai tinka – **Taip**, jei nežinote – **Nežinau**, jei visai netinka – **Ne**)

Požiūris	Tikrai taip	Nežinau	Ne
Nepatinka	•	•	•
Sunku	•	•	•
Nuobodu	•	•	•
Bjauru	•	•	•
Žalinga	•	•	•
Nesiseka	•	•	•
Nesveika kenkia sveikatai	•	•	•
Nieko gero	•	•	•

Liūdna	•	•	•
Patinka	•	•	•
Lengva	•	•	•
Įdomu	•	•	•
Malonu	•	•	•
Naudinga	•	•	•
Sekasi	•	•	•
Sveika	•	•	•
Naudinga	•	•	•
Linksma	•	•	•

12. Kas labiausiai patinka treniruotėse? (apibraukite visus Jums priimtinus variantus).

- Veikla treniruotėje
- Kiti lankantys vaikai
- Treneriai
- Sportas
- Dalyvavimas varžybose, kvalifikaciniuose egzaminuose ir pan.
- Kita

13. Kas labiausiai nepatinka treniruotėse? (apibraukite visus Jums priimtinus variantus).

- Veikla treniruotėje
- Kiti lankantys vaikai
- Treneriai
- Sportas
- Dalyvavimas varžybose, kvalifikaciniuose egzaminuose ir pan.
- Kita

IV. POŽIŪRIS Į VERTYBES

14. Pažymėkite tik tas vertybes, kurios Jums yra svarbios:

Eil. Nr.	Vertybės	Pasirinkimas
1.	Aktyvumas, aktyvi veikla	•
2.	Gyvemiška patirtis, pasiekimai gyvenime	•
3.	Sveikata	•
4.	Geras darbas	•
5.	Meilė	•
6.	Gamtos ir meno grožis	•
7.	Gera aprūpintas gyvenimas, kai nieko netrūksta	•
8.	Gerai ir ištikimi draugai	•
9.	Visuomeninis pripažinimas – draugų ir aplinkinių pagarba	•

10.	Išsilavinimas ir pažinimas, studijos	•
11.	Gyvenimas panaudojant visus savo gabumus, jėgas ir galimybes	•
12.	Tobulėjimas fiziškai ir dvasiškai	•
13.	Smagus, pramogų pilnas gyvenimas, kai niekuo nereikia rūpintis	•
14.	Savarankiškumas, laisvė, kai niekas neriboja poelgių	•
15.	Laiminga šeima	•
16.	Kitų laimė, kai žmonės, tauta laimingi	•
17.	Galimybė kurti	•
18.	Pasitikėjimas savimi	•
19.	Kita.....	•

V. ASMENYBĖS SAVYBĖS

15. Kokios savybės Jums būdingos?

(pažymėkite tik tuos teiginius, kurie Jums būdingi ir yra svarbūs)

Eil. Nr.	Savybės	Pasirinkimas
1.	Atidumas – moku tvarkyti savo daiktus ir reikalus	•
2.	Išsiauklėjimas – esu gerų manierų, laikausi etiketo	•
3.	Keliu sau aukštus reikalavimus	•
4.	Moku juokauti ir man patinka džiaugtis gyvenimu	•
5.	Pareigingumas – atlieku man pavestus darbus laiku	•
6.	Nepriklausomybė – moku veikti savarankiškai	•
7.	Sunku susitaikyti su savo ir kitų žmonių trūkumais	•
8.	Išsilavinimas – daug žinau ir daug domiuosi naujais dalykais	•
9.	Atsakomybė – laikausi duoto žodžio	•
10.	Racionalumas – gebu logiškai mąstyti, priimti apgalvotus sprendimus	•
11.	Savikontrolė – moku susitvardyti ir valdyti savo jausmus bei veiksmus	•
12.	Drąsiai ginu savo nuomonę	•
13.	Turiu tvirtą valią – nevengiu sunkumų, nemetu darbo, kol nebaigiu jo	•
14.	Kantrybė	•
15.	Gerbiu kitų nuomonę, pažiūras, papročius	•
16.	Sąžiningumas	•
17.	Darbštumas	•
18.	Jautrumas/ rūpinimasis kitais žmonėmis	•
19.	Kita	•

VI. EMOCIJOS

16. Apibūdinkite emocijas/ emocinį klimatą treniruotėse?

- Puiku – labai patinka
- Vidutiniškai
- Kartais nepatinka
- Dažnai nepatinka
- Visai nepatinka

17. Kokias emocijas jums sukelia imtynių/ karatė treniruotės:

- Teigiamas
- Neigiamas
- Nežinau

18. Ar norėtumėte ateityje būti geru/-a sportininku/-e?

- Taip
- Ne

VII. GYVENIMO PRIORITETAI

19. Kas gyvenime Jums yra svarbiausia?

(pažymėkite tik tuos veiksnius, kurie jums svarbiausi)

Eil. Nr.	Veiksniai	Pažymėkite čia, kas jums svarbiausia
1.	Verslas	•
2.	Galimybė dirbti mėgiamą darbą	•
3.	Pinigai	•
4.	Meilė	•
5.	Šeimyninė laimė	•
6.	Gerai santykiai su tėvais	•
7.	Gerai santykiai su draugais	•
8.	Galimybė kurti	•
9.	Galimybė nuolat mokytis ir tobulėti	•
10.	Galimybė vadovauti kitiems	•
11.	Sveikata	•
12.	Asmeniniai pasiekimai	•
13.	Karjera	•
14.	Konkurencija	•
15.	Pripažinimas	•
16.	Laisvė (nepriklausomybė)	•
17.	Draugystė	•
18.	Vidinė harmonija	•
19.	Išmintis	•
20.	Kita	•

VIII. ĮSIVAIZDUOJAMAS SPORTININKO MODELIS

20. Koks turėtų būti sportininkas:

- Stiprus
- Draugiškas
- Ištvėrimingas
- Bet kokiomis priemonėmis siekiantis pergalės

- Padedantis komandos draugams
- Atsakingas
- Siekiantis būti geriausiu/ -ia
- Apibūdinkite gero sportininko savybes:

.....
.....

Prašome patikrinti, ar į visus klausimus atsakėte.

AČIŪ už Jūsų atsakymus. ☺